



MISIONI NDËRKOMBËTAR I VËZHGIMIT TË ZGJEDHJEVE Republika e Maqedonisë së Veriut – Zgjedhjet presidenciale, 24 Prill 2024

DEKLARATA E GJETJEVE DHE KONKLUZIONEVE PARAPRAKE

KONKLUZIONET PARAPRAKE

Raundi i parë i zgjedhjeve presidenciale ishte konkurrues dhe votuesit patën mundësinë të bëjnë zgjedhje të informuara. Kuadri ligjor ofron bazën për zgjedhje demokratike, por ai nuk rregullon mjaftueshëm disa elementë të rëndësishëm të një gare presidenciale dhe ndryshimet e fundit u prezantuan përmes një procesi që i mungonte transparencja dhe konsultimi publik. Liritë themelore u respektuan në fushatë, por me afrimin e ditës së zgjedhjeve dhe mjegullimin e garave presidenciale dhe parlamentare, retorika u bë gjithnjë e më negative dhe, në disa raste, diskriminuese, duke reflektuar fragmentimin politik dhe ndarjet etnike. Nënperfaqësimi i grave në fushatë dhe angazhimi i kufizuar me gratë votuese treguan nevojën për përkushtim më të madh për të siguruar përfshirjen e tyre në jetën politike. Lidhja e ndarjes së fondeve të fushatës dhe mundësive mediatike me përkatësinë partiake favorizoi në mënyrë disproporcionale kandidatët e lidhur me partitë kryesore politike. Pavarësisht burimeve të kufizuara njerëzore dhe teknike, administrata zgjedhore në përgjithësi gëzoi besimin e publikut në kapacitetin e saj teknik dhe e menaxhoi procesin në përgjithësi në mënyrë efikase. Dita e zgjedhjeve u vlerësua në përgjithësi pozitivisht, me procedurat e votimit të respektuara në masë të madhe, ndërsa në disa raste, gjatë numërimit, këshillat zgjedhorë nuk i kanë kryer plotësisht procedurat e përcaktuara.

Më 14 shkurt 2024, Kryetari i parlamentit njoftoi se zgjedhjet presidenciale të rregullta do të mbaheshin më 24 prill, me një raund të dytë të mundshëm më 8 maj, i cili do të zhvillohej njëkohësisht me zgjedhjet parlamentare. Para zgjedhjeve, shumica e bashkëbiseduesve të MNVZ-së përshkruan një atmosferë pakënaqësie me pushtetin politik, duke ia atribuar ndikimit të perceptuar politik në emërimet institucionale, joefikasitetin afatgjatë brenda administratës publike dhe rasteve të fundit të korrupsionit të profilit të lartë. Shumë bashkëbisedues të MNVZ-së përmendën nevojën për reforma gjithëpërfshirëse në administratën publike dhe gjyqësorin, si dhe për përpjekje më të bashkërenduara kundër korrupsionit, dhe vunë në dukje një mungesë afatgjatë të vullnetit politik brenda qeverisë dhe opozitës për të adresuar këto çështje.

Kuadri ligjor vendos bazën për mbajtjen e zgjedhjeve demokratike, aspektet kryesore të zgjedhjeve presidenciale, duke përfshirë disa rregulla të fushatës, aksesin në media dhe shpërndarja e fondeve shtetërore nuk janë të rregulluara, duke cenuar sigurinë juridike. Zbrazëtitrat e tilla kanë bërë që autoritetet shtetërore të aplikojnë rregulla për rregullimin e partive politike, të cilat faktorizojnë përfaqësimin e tyre në parlament, duke avancuar kështu kandidatët e lidhur me partitë kryesore parlamentare. Kodi Zgjedhor u ndryshua për herë të fundit pas shpalljes së zgjedhjeve. Ndryshimet përfshinin disa rekomandime të mëparshme të ODIHR-it dhe propozime teknike nga Komisioni Shtetëror i Zgjedhjeve (KSHZ) për regjistrimin e votuesve, financimin e fushatës dhe zgjidhjen e mosmarrëveshjeve zgjedhore, por rekomandimet e bëra nga grupi punues ndër-institucional i ngarkuar me reformën zgjedhore u shpërfillën në masë të madhe dhe disa rekomandime të ODIHR-it dhe Këshillit Evropian të Komisionit të Venedikut kanë mbetur të pa adresuara. Për më tepër, amendamentet janë miratuar përmes proceseve të përshpejtuara pa debat publik, gjë që nuk është në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe angazhimet e OSBE-së.

Në përgjithësi, administrata zgjedhore respektoi të gjitha afatet ligjore dhe gëzonte besimin e publikut në kapacitetin e saj teknik. Megjithatë, kryesisht për shkak të mungesës së vazhdueshme të stafit dhe zvogëlimit të financimit, Komisioni Shtetëror i Zgjedhjeve (KSHZ) vonoi me disa elementë të përgatitjeve të tij, si emërimi i anëtarëve të organeve zgjedhore të niveleve më të ulëta, nxjerrja e

udhëzimeve teknike, publikimi i procesverbaleve të seancave dhe vendimeve, dhe nisjen e fushatës së saj për edukimin e votuesve. Përgatitjet zgjedhore në këto nivele ndikuan nga ndryshimi i konsiderueshëm i anëtarëve të organeve më të ulëta. KSHZ-ja ka mbajtur seanca të rregullta publike në periudhën parazgjedhore, por nuk ka njoftuar paraprakisht në mënyrë konsistente publikisht për seancat e saj dhe as nuk i ka thirrur ato me kohë. Pavarësisht se KSHZ-ja ndërmori hapa të dukshëm për të përmirësuar qasjen për personat me aftësi të kufizuara, shqetësimet vazhduan se jo të gjitha informacionet e rëndësishme ishin të disponueshme në formate të aksesueshme dhe qasja në zyrat zgjedhore mbeti e pamjaftueshme.

Në listën përfundimtare të votuesve janë regjistruar 1.814.317 qytetarë për zgjedhjet presidenciale. Në përputhje me një rekomandim të mëparshëm të ODIHR-it, ndryshimet ligjore të fundit eliminuan kërkesën që qytetarët të kenë një kartë identifikimi të vlefshme për t'u përfshirë në listën e votuesve. Më tej, si masë e përkohshme për të zbutur vonesat e shkaktuara nga lëshimi me vonesë i dokumenteve të reja të identitetit, votuesve me dokumente të skaduara deri në nëntë muaj para zgjedhjeve u lejuan t'i përdorin ato për identifikim në ditën e zgjedhjeve. Bashkëbiseduesit e MNVZ-së në përgjithësi nuk ngritën shqetësime për përfshirjen e regjistrimit të votuesve. Pavarësisht kësaj, disa vunë në dukje mangësitë e vazhdueshme në sistemin e adresave të banimit dhe regjistrimit civil, të cilat ulnin saktësinë e të dhënave. Rekomandimet e mëparshme nga ODIHR për përditësimin dhe auditimin e këtyre bazave të të dhënave nuk janë zbatuar.

Ligji ruan kriteret e rezidencës për kandidatët për president, që duket se janë tepër kufizuese, në kundërshtim me angazhimet dhe standardet ndërkombëtare. Shtatë kandidatë janë regjistruar nga KSHZ për të konkurruar në zgjedhjet presidenciale përmes një procesi gjithëpërfshirës. Megjithëse gjashtë nga kandidatët e regjistruar ishin zyrtarisht të pavarur sipas ligjit, të gjithë kandidatët u miratuan nga partitë politike përpara regjistrimit, shumica përdorën simbolet e partisë për identifikim në fletëvotim dhe përfituan nga financimi i fushatës në bazë të përfaqësimit parlamentar të partive që i mbështetën ato.

Pavarësisht dispozitave ligjore që detyrojnë përfaqësimin e barabartë gjinor në të gjitha nivelet e administratës publike dhe jetës publike, pjesëmarrja e grave mbeti e ulët në pozita të caktuara të zgjedhura dhe të emëruara, pasi përpjekjet ishin të pamjaftueshme për të trajtuar stereotipet e qëndrueshme gjinore që vazhdojnë të pengojnë përfshirjen e tyre në politikë. Dy nga shtatë kandidatët presidencialë ishin gra. Prania e grave si folëse dhe mbështetëse në ngjarjet e fushatës të vëzhguara nga MNVZ-ja e ODIHR-it ishte përgjithësisht e kufizuar dhe çështjet që lidhen me barazinë gjinore në diskursin e fushatës kryesisht mungonin. Përderisa kuota gjinore në administratën zgjedhore ishte përmbushur në shumicën e rasteve, KSHZ-ja dhe katër nga 80 KKZ-të nuk kishin përfaqësim të mandatuar të grave.

Fushata presidenciale ishte konkurruese dhe liritë themelore u respektuan. Megjithatë, pavarësisht nga pavarësia e tyre nominale, kandidatët e lidhur me katër partitë kryesore parlamentare kishin avantazhe të dallueshme në aksesin në reklamat e financuara në media dhe hapësirat e fushatës, duke ndikuar në barazinë e mundësive të fushatës. Ngjarjet e fushatës shpesh promovuan kandidatët presidencialë dhe deputetë në të njëjtën kohë, duke u mundësuar partive politike të avancojnë agjendat e tyre partiake përpara fushatës zyrtare parlamentare. Temat kryesore përfshinin ekonominë, përpjekjet kundër korrupsionit dhe pranimin në BE. Me afrimin e ditës së zgjedhjeve, diskursi i fushatës u bë gjithnjë e më negativ, duke përfshirë ate online, duke shfaqur sulme personale dhe kërcënime të herëpashershme. MNVZ-ja e ODIHR-it vërejti se pas shpalljes së zgjedhjeve, disa projekte vendore të infrastrukturës publike u shpallën ose u inauguruan nga kryetarët e bashkive, zyrtarët e qeverisë dhe kandidatët për deputetë, duke sfiduar dispozitat ligjore kundër abuzimit të burimeve administrative dhe angazhimet e OSBE-së.

Ndryshimet e fundit në Kodin Zgjedhor përmirësuan disa aspekte teknike të kuadrit të financimit të fushatës, por nuk adresuan dhe korrigjuan mangësitë sistematike të identifikuar më parë nga institucionet

mbikëqyrëse dhe lanë të pa adresuar një sërë rekomandimesh të mëparshme të ODIHR-it dhe Komisionit të Venedikut. Këto mangësi, të kombinuara me burimet e kufizuara për organet mbikëqyrëse, dhe interpretimi i herëpashershëm tepër i ngushtë i ligjit, kufizuan ndjeshëm efektivitetin dhe afatin kohor të mbikëqyrjes së financimit të fushatës.

Ndërsa mjedisi në përgjithësi është i favorshëm për lirinë e medias, cilësia e gazetarisë ndikohet negativisht nga fragmentimi politik dhe ndasitë etnike, konkurrenca intensive midis organeve të shumta mediatike në një treg të kufizuar dhe kushtet e pafavorshme të punës së gazetarëve. Monitorimi i medias i MNVZ-së së ODIHR-it zbuloi se transmetuesi publik mbuloi të gjithë kandidatët presidencialë në përputhje me dispozitat ligjore që vendosin një kornizë për ndarjen e kohës për partitë politike në zgjedhje, dhe mediat private paraqitën informacion adekuat për të gjithë kandidatët në përgjithësi, me disa kanale që shfaqnin paragjykim ndaj kandidatëve specifik. Kishte një debat të përbashkët televiziv me të shtatë kandidatët. Ndryshimet ligjore të marsit 2024 futën subvencione publike për media të shtypit dhe hoqën ndalimin e reklamave të financuara nga shteti në mediat private, duke lejuar fushata informuese me interes publik. Ndërsa qëllimi i deklaruar i këtij ndryshimi ishte të kontribuonte në qëndrueshmërinë financiare të sektorit të medias, ai u kritikua si me gjasë të rezultojë në ndikim politik nga shteti mbi media nga shumica e bashkëbiseduesve të MNVZ-së, të cilët gjithashtu theksuan nevojën për reforma të mëtejshme në sektorin e mediave për të rritur qëndrueshmërinë e mediave, për të rregulluar mediat online dhe për të harmonizuar më tej kuadrin ligjor me legjislacionin e BE-së.

Kuadri ligjor nuk parashikon korrigjim të plotë dhe efektiv ligjor në disa fusha. Në kundërshtim me rekomandimet e mëparshme të ODIHR-it dhe praktikat e mira ndërkombëtare, pozita ligjore e votuesve për të paraqitur ankesa mbetet e kufizuar në rastet në lidhje me listat e votuesve dhe të drejtat e tyre individuale të votimit. E drejta e ankimimit të rezultateve të zgjedhjeve kufizohet tek përfaqësuesit e atyre që kanë nënshkruar në mbështetje të kandidatëve. Pozitivisht, ndryshimet ligjore të marsit 2024 sqaruan disa afate ankimimi për ditën e zgjedhjeve. Në tre ankesat e shqyrtuara, Gjykata Administrative respektoi afatet e shkurtra, por vendimet e saj për ta shqyrtuar çështjen në themel ose për ta kthyer çështjen në organin e shkallës së parë, nuk kishin konsistencë. Shumë bashkëbisedues të MNVZ-së shprehën besim minimal në vendimet rreth ankesave të tyre lidhur me zgjedhjet, duke përmendur joefikasitetin e gjyqësorit.

Dita e zgjedhjeve ishte përgjithësisht e qetë, me rregulloret e heshtjes zgjedhore të fushatës të respektuara në masë të madhe. Vëzhguesit e MNVZ-së e vlerësuan pozitivisht votimin në shumicën dërrmuese të qendrave të votimit që u vëzhguan, duke vënë në dukje se procedurat u respektuan në masë të madhe dhe se fshehtësia e votimit u ruajt në përgjithësi. Megjithatë, janë vërejtur disa raste të votimit në grup dhe familjar dhe të gjurmimit të votuesve. Më shumë se gjysma e qendrave të votimit nuk ishin të aksesueshme në mënyrë të pavarur për personat me aftësi të kufizuara fizike dhe faqosja ishte e papërshtatshme për votues të tillë në çdo vendvotim të pestë. Procesi i numërimit u vlerësua më negativisht në dhjetë për qind të vendvotimeve të vëzhguara, kryesisht për shkak të mungesës së hapave të rëndësishëm procedural nga këshillat zgjedhorë ose kryerjes së procedurave në të njëjtën kohë. Tabelimi ishte efikas dhe transparent, megjithatë, vëzhguesit raportuan raste të korrigjimeve të nevojshme në procesverbalet e rezultateve dhe indikacione të tjera të kuptimit të pamjaftueshëm të procedurave të numërimit. KSHZ-ja i publikoi rezultatet preliminare në internet për çdo vendvotim menjëherë pas mbylljes së vendvotimeve.

GJETJET PARAPRAKE

Sfondi dhe konteksti politik

Maqedonia e Veriut është një republikë parlamentare në të cilën presidenti ka pushtet të kufizuar ekzekutiv dhe mund të shërbejë për një maksimum prej dy mandatesh pesëvjeçare. Më 14 shkurt 2024,

Kryetari i parlamentit njoftoi se zgjedhjet presidenciale të rregullta do të mbaheshin më 24 prill, me një raund të dytë të mundshëm që do të zhvillohet më 8 maj, njëkohësisht me zgjedhjet parlamentare.¹

Skena politike dominohet nga dy parti, Lidhja Social-Demokrate e Maqedonisë (LSDM) dhe Organizata e Brendshme Revolucionare Maqedonase - Partia Demokratike për Bashkim Kombëtar Maqedonas (VMRO-DPMNE), të cilat kanë udhëhequr koalicionet të alternuara qeverisëse që nga pavarësia. Zgjedhjet e fundit presidenciale u mbajtën më 21 prill 2019 dhe, pas balotazhit më 5 maj, u fituan nga Stevo Pendarovski, i mbështetur nga LSDM. Zgjedhjet më të fundit parlamentare u mbajtën më 15 korrik 2020 para përfundimit zyrtar të mandatit të Kuvendit dhe rezultuan me formimin e qeverisë së koalicionit të udhëhequr nga LSDM dhe Lëvizja Besa.²

Situata politike parazgjedhore ka qenë e qetë. Megjithatë, fragmentimi i rrënjësor politik dhe ndarjet etnike kanë penguar kalimin e reformave në lidhje me legjislacionin zgjedhor, reformat e nevojshme në administratën publike dhe gjyqësorin, si dhe zbatimin e përpjekjeve kundër korrupsionit të kërkuar për anëtarësi edhe nga Bashkimi Evropian (BE). Shumica e bashkëbiseduesve të MNVZ-së iu referuan një atmosfere të përgjithësuar pakënaqësie me pushtetin politik, për shkak të perceptimeve të ndikimit politik në emërimet institucionale, joefikasitetin afatgjatë brenda administratës publike dhe rasteve të korrupsionit të profilit të lartë.³

Kushtetuta parashikon barazinë e burrave dhe grave, dhe Ligji për mundësi të barabarta për gratë dhe burrat i vitit 2012 kërkon përfaqësim të barabartë gjinor në të gjitha nivelet e administratës publike dhe jetës publike. Parlamenti në largim përfshinte 51 gra (42.5 përqind).⁴ Gratë mbajnë 4 nga 20 postet ministore (20 përqind). Vetëm 2 nga 80 kryetarët e komunave (2.5 përqind) janë gra. Ky nënpërfaqësim në poste të ndryshme të zgjedhura dhe të emëruara, shoqëruar me raste presioni dhe sulmesh online ndaj politikaneve femra, tregon se përpjekjet e autoriteteve dhe partive politike për të adresuar stereotipet e qëndrueshme gjinore që pengojnë pjesëmarrjen e grave në politikë kanë qenë të pamjaftueshme.⁵ Romët përbëjnë 2.53 ndërsa turqit 3.86 përqind të popullsisë, megjithatë ata janë të nënpërfaqësuar në disa aspekte të jetës publike.⁶

¹ Sipas Kushtetutës, zgjedhjet presidenciale duhet të zhvillohen brenda 60 ditëve të fundit të mandatit të presidentit në detyrë, ndërsa zgjedhjet parlamentare duhet të zhvillohen brenda 90 ditëve të fundit të mandatit të parlamentit.

² LSDM dhe Besa së bashku siguruan 46 ulëse, Bashkimi Demokratik për Integritim (BDI) fitoi 15 ulëse, dhe koalicioni ndërmjet Aleancës për Shqiptarët dhe AlternativA mori 12 ulëse, ndërsa VMRO-DPMNE fitoi 44 ulëse, E majta (Levica) 2 mandate dhe Partia Demokratike e Shqiptarëve (PDSH) siguroi 1 mandat. Në janar të vitit 2024, u krijua një qeveri e përkohshme e udhëhequr nga Talat Xhaferi, Kryeministri i parë shqiptar etnik i vendit, për të organizuar zgjedhjet, në përputhje me ligjin dhe marrëveshjen e koalicionit ndërmjet LSDM-së dhe BDI-së.

³ Shih seksionin 2.1.2 të [Raporti për Maqedoninë e Veriut 2023](#) nga Komisioni Evropian (KE), i cili deklaroi se, pavarësisht përpjekjeve të vazhdueshme, nuk është miratuar asnjë legjislacion për të trajtuar "nepotizmin, miqësinë dhe ndikimin politik në rekrutimin e nëpunësve të sektorit publik dhe në emërimin e anëtarëve të bordeve mbikëqyrëse dhe drejtuese". Seksioni 2.2.1 më tej thekson se "Korrupsioni mbetet i përhapur në shumë fusha dhe është një çështje shqetësuese. Rriten vonesat dhe anulimet në gjykimet e rasteve të korrupsionit të nivelit të lartë [...]. U ulën dënimet maksimale ligjore për vepra penale specifike të lidhura me korrupsionin, [...] duke ndaluar apo edhe mbyllur një numër të madh të rasteve të korrupsionit të nivelit të lartë".

⁴ Kodi Zgjedhor kërkon një kuotë gjinore prej 40 përqind për listat e kandidatëve për deputetë.

⁵ [UN Women 2023 Profili i barazisë gjinore në vend](#) shpreh se "Ka barrierat e shumta për gratë që aspirojnë për poste drejtuese në politikë, që rrjedhin nga vlerat dhe paragjykimet mbizotëruese patriarkale, si dhe nga normat socio-kulturore dhe stereotipet gjinore [...]. Partive politike u mungojnë mbrojtjet themelore për gratë anëtare, aktiviste dhe përfaqësuese politike."

⁶ Shih seksionin 136 të Komisionit këshillimor të Këshillit të Evropës për Konventën kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare Opinioni i pestë për Maqedoninë e Veriut nga viti 2022, i cili thotë se "situata socio-ekonomike e romëve vazhdon të jetë dukshëm më e keqe se ajo e popullsisë në përgjithësi"; Shih seksionin 2.2.1 të Raportit të Këshillit Evropian për Maqedoninë e Veriut 2023, ku thuhet se "Ka nevojë për përpjekje dhe burime shtesë për të përshpejtuar përfshirjen e romëve, për të trajtuar anti-ciganizmin, diskriminimin dhe ndarjen arsimore dhe hapësinore, dhe për të reduktuar pabarazitë".

Sistemi zgjedhor dhe kuadri ligjor

Presidenti zgjidhet drejtpërdrejt për një mandat pesë-vjeçar nga një njësi të vetme zgjedhore mbarëkombëtare. Nëse asnjë kandidat nuk merr më shumë se gjysmën e votave të të gjithë votuesve të regjistruar, mbahet një raund i dytë dy javë më vonë midis dy kandidatëve kryesorë. Në raundin e dytë zgjidhet kandidati me numrin më të madh të votave, përveç nëse pjesëmarrja bie nën 40 për qind, me ç'rast i gjithë procesi zgjedhor përsëritet pa një afat të përcaktuar ligjor. Kërkesa për pjesëmarrje në raundin e dytë mund të çojë në cikle zgjedhjesh të përsëritura, gjë që u kritikua më parë nga ODIHR-ja dhe Këshillit të Komisionit të Evropës për demokraci përmes ligjit (Komisioni i Venedikut).⁷

Zgjedhjet presidenciale rregullohen me Kushtetutën e vitit 1991, Kodin Zgjedhor të vitit 2006, Ligjin për financimin e partive politike të vitit 2004, Ligjin për parandalimin e korrupsionit dhe konfliktin e interesit të vitit 2019, Kodin Penal dhe aktet nënligjore të Komisionit Shtetëror të Zgjedhjeve (KSHZ).⁸

Kodi Zgjedhor u ndryshua për herë të fundit më 7 mars dhe 1 prill 2024, pas shpalljes së zgjedhjeve, gjë që cenon sigurinë juridike.⁹ Në kundërshtim me angazhimet e OSBE-së dhe standardet ndërkombëtare, ndryshimet që rezultuan nga negociatat mes partive në pushtet dhe opozitës, u miratuan me proces të përshpejtuar, pa debat publik.¹⁰ Megjithatë ndryshimet përfshinin disa rekomandime të mëparshme të ODIHR-it dhe propozime teknike nga KSHZ-ja, ato në masë të madhe shpërfillën rekomandimet e bëra nga grupi ndër-agjencish i punës në nëntor të vitit 2023, i cili kishte nxitur diskutimet për reformën zgjedhore që nga maji i atij viti.¹¹ Shumë bashkëbisedues të MNVZ-së, duke përfshirë ata nga institucionet shtetërore dhe organizatat e shoqërisë civile (OSHC-të), kritikuan mungesën e transparencës në procesin e miratimit dhe dështimin e tij për të adresuar mangësitë e vjetra të legjislacionit lidhur me zgjedhjet.¹²

Ndryshimet, ndër të tjera, eliminojnë kërkesën që qytetarët të posedojnë një dokument identifikimi të vlefshëm për të ruajtur përfshirjen e tyre në listën e votuesve, të rishikojnë rregulloret të caktuara për financimin e fushatës, të rrisin mbrojtjen e të dhënave në lidhje me regjistrimin e votuesve, të specifikojnë afatet për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve zgjedhore dhe, për këto zgjedhje lejohet përdorimi i disa dokumenteve të identitetit të skaduar për verifikimin e votuesve. Pavarësisht ndryshimeve, një

⁷ Shih [Opinion i përbashkët](#) i ODIHR-së dhe Komisionit të Venedikut të vitit 2013 mbi Kodin Zgjedhor.

⁸ Korniza ligjore përfshin Ligjin për partitë politike nga e 2004-ta, Ligjin për mediat i 2013-ës dhe Ligjin për shërbimet mediatike audio dhe audio-vizuale i 2013-ës. Maqedonia e Veriut ka ratifikuar instrumentet kyçe ndërkombëtare dhe rajonale për të drejtat e njeriut në lidhje me mbajtjen e zgjedhjeve demokratike.

⁹ Për shkak të miratimit të tyre me vonesë, disa dispozita të reja, si numri i modifikuar i nënshkrimeve të nevojshme për emërimin e kandidatëve për deputetë, nuk u zbatuan për këto zgjedhje. Shih gjithashtu paragrafët 58 dhe 60 të Komisionit të Venedikut të Këshillit të Evropës i vitit 2016, [Lista e kontrollit për sundimin e ligjit](#) që thotë se "ligji duhet, ku është e mundur, të shpallet përpara zbatimit dhe të jetë i parashikueshëm për efektet e tij".

¹⁰ Projektligji u dorëzua nga tre deputetë të VMRO-DPMNE-së, LSDM-së dhe BDI-së. Më 7 mars, nga 86 deputetë të pranishëm, 84 e miratuan projektligjin, duke përfshirë 30 nga 40 deputetë të VMRO-DPMNE-së, 28 nga 33 deputetë të LSDM-së, 11 nga 13 deputetë të BDI-së dhe 5 nga 8 deputetë të Aleancës për Shqiptarët. Në paragrafin 5.8 të [Dokumentit 1990 i OSBE-së i Kopenhagës](#) shtetet pjesëmarrëse u zotuan të miratojnë legjislacionin "në fund të një procedure publike". Paragrafi 8 i Komitetit të OKB-së për të drejtat e njeriut (HRC) i vitit 1996 [Komenti i përgjithshëm nr 25](#) mbi nenin 25 të KNDKP të vitit 1966 thuhet se "Qytetarët gjithashtu marrin pjesë në drejtimin e çështjeve publike duke ushtruar ndikim nëpërmjet debatit publik [...] me përfaqësuesit e tyre". Paragrafi 60 i Komisionit të Venedikut nga [Lista e kontrollit për sundimin e ligjit](#) nga 2016 thekson se "ligji mund të ndryshohet, por me debat dhe njoftim publik, dhe pa ndikuar negativisht në pritjet legjitime".

¹¹ Në maj të vitit 2023, Ministria e Drejtësisë inicioi një grup pune (GP) i përbërë nga institucionet shtetërore, partitë politike dhe organizatat e shoqërisë civile (OSHC-të) për të ndryshuar Kodin Zgjedhor, me përfundimin e punës së tij në nëntor 2023. Disa parti, duke përfshirë edhe opozitën VMRO -DPMNE, zgjodhi të mos marrë pjesë në grupin punues. Partitë e mëdha zhvilluan negociatat paralele për amendamentet e mundshme.

¹² Bashkëbiseduesit e MNVZ-së nga radhët e OSHC-ve deklaruan se grupi punues i respektoi afatet në përgatitjen e amendamenteve, bazuar në rekomandimet e ODIHR-it, ndërsa qeveria dhe partitë politike nuk dhanë projektpropozimet e tyre për shqyrtim dhe debat publik dhe nuk e morën parasysh propozimin e grupit punues në projektligjin e tyre.

numër rekomandimesh të mëparshme të ODIHR dhe Komisionit të Venedikut mbeten të pa adresuara, duke përfshirë atë që Kodi Zgjedhor të rishikohet sistematikisht për të eliminuar boshllëqet dhe mospërputhjet, për të siguruar akses të barabartë në media në fushatat zgjedhore, për të rritur përgjegjshmërinë dhe integritetin e financimit të fushatës dhe për të përmirësuar rregulloret rreth abuzimit të burimeve administrative.

Ndërsa kuadri ligjor vendos bazën për mbajtjen e zgjedhjeve demokratike, aspektet kryesore të zgjedhjeve presidenciale, duke përfshirë edhe disa rregulla të fushatës, nuk e regulloi aksesin në media dhe shpërndarjen e fondeve shtetërore, duke dëmtuar sigurinë ligjore.¹³ Mangësitë në këto fusha çuan në zbatimin e rregullave nga autoritetet shtetërore për rregullimin e partive politike, të cilat faktorizojnë përfaqësimin e tyre në parlament, duke u dhënë avantazh kështu kandidatëve të lidhur me partitë kryesore parlamentare (shih Fushata, financat e fushatës dhe media).¹⁴ Shumë bashkëbisedues të MNVZ-së theksuan domosdoshmërinë për një reformë ligjore gjithëpërfshirëse dhe ngritën shqetësime për mungesën e vazhdueshme të vullnetit politik për të adresuar aspektet kryesore problematike të procesit zgjedhor dhe një praktikë të përsëritur të ndryshimeve të vonuara të kuadrit ligjor.¹⁵

Administrata zgjedhore

Zgjedhjet u administruan nga një administratë trenivelëshe e përbërë nga KSHZ-ja, 80 Komisione komunale të zgjedhjeve (KKZ) dhe 3,391 Këshille zgjedhore (KZ). Votimi jashtë vendit u krye në 31 zyra diplomatike dhe konsullore në 22 vende.¹⁶ Votimi i parakohshëm u administrua më 23 prill për votuesit e mbyllur në shtëpi, ata në institucionet penale dhe objektet e kujdesit institucional.¹⁷

KSHZ-ja përbëhet nga shtatë anëtarë, të nominuar nga partitë politike dhe të emëruar nga parlamenti për një mandat pesëvjeçar.¹⁸ KSHZ-ja mbajti seanca të rregullta publike në periudhën parazgjedhore, por nuk njoftoi paraprakisht publikun në mënyrë konsistente për seancat apo nuk i thirri ato në kohën e duhur. Për më tepër, jo të gjitha procesverbalet dhe vendimet e seancave u publikuan online siç kërkohet me ligj, gjë që kufizoi transparencën. KSHZ-ja miratoi ose rivendosi disa udhëzime dhe udhëzime për regjistrimin dhe identifikimin e votuesve, regjistrimin e kandidatëve, vlefshmërinë e fletëvotimeve, votimin e personave me aftësi të kufizuara dhe sjelljen e policisë gjatë procesit zgjedhor. Megjithatë, shumë bashkëbisedues të MNVZ-së të ODIHR-it, duke përfshirë disa anëtarë të KKZ-së, vunë në dukje

¹³ Ligji nuk parashikon emërimin e kandidatëve për president nga partitë politike, por parashikon regjistrimin e pavarur me mbështetjen e votuesve ose deputetëve. Rregullat e fushatës zgjedhore caktojnë partitë politike si marrës dhe menaxhues të burimeve, duke i favorizuar ata kandidatë presidencialë që janë të lidhur me partitë politike. Rregullat për shpërndarjen e financimit shtetëror të partive politike në lidhje me përfaqësimin e tyre në parlament janë në përfitim të partive kryesore qeverisëse dhe opozitare mbi kandidatët e pavarur.

¹⁴ Interpretimi ligjor nga autoritetet shtetërore, duke përfshirë KSHZ-në dhe Agjencinë për shërbime mediatike audio dhe audio-vizuale (ASHMAAV) lejoi marrëveshjet kontraktuale ndërmjet kandidatëve dhe partive politike për të rregulluar aksesin në fondet buxhetore për fushatat, hapësirën e fushatës dhe burime të tjera, megjithëse marrëveshjet e tilla nuk janë të përcaktuara në ligj.

¹⁵ Kuadri ligjor lidhur me zgjedhjet u ndryshua disa javë përpara zgjedhjeve të planifikuara, duke përfshirë më 16 shkurt 2020 dhe dy herë tjera në 2021, më 2 prill dhe 16 shtator.

¹⁶ Për votimin jashtë vendit, KSHZ-ja regjistroi 2.569 votues nga 2.904 aplikime të pranuar që ishin në përputhje me kërkesat ligjore. Minimumi i kërkuar prej 10 votuesish të regjistruar për hapjen e një qendre votimi nuk u arrit në 20 përfaqësi diplomatike. Votuesit e prekur nuk mund të votonin.

¹⁷ Gjithsej 6.915 votues të lidhur në shtëpi, 2.147 votues në institucionet penale dhe të paraburgimit, 2 persona të zhvendosur brenda vendit, si dhe 534 individë në institucionet e kujdesit shëndetësor dhe institucional të regjistruar për votim të parakohshëm.

¹⁸ Partitë opozitare mund të propozojnë kandidatë për kryetar të KSHZ-së dhe dy anëtarë, ndërsa partitë në pushtet mund të propozojnë zëvendëskryetarin dhe tre anëtarë. Mandati aktual i KSHZ-së filloi në janar të vitit 2021. Nga shkurti 2023 deri në fund të shkurtit 2024, KSHZ-ja kishte vetëm gjashtë anëtarë për shkak të mosmarrëveshjeve në mes të partive parlamentare shqiptare, lidhur me mënyrën e zbatimit të dispozitave të Kodit Zgjedhor që u jepte të drejtë partive opozitare të emërojnë një anëtar të Komisionit. Emërimi u bë pas tërheqjes së njërës prej të nominuarve, gjë që ndodhi pas afatit të nominimit.

se disa vendime u miratuan me vonesë dhe udhëzimet e ofruara për çështje kyçe si zgjidhja e mosmarrëveshjeve gjatë ditës së zgjedhjeve dhe identifikimi i votuesve ishin të pamjaftueshëm.

KKZ-të përbëhen nga pesë anëtarë, të emëruar nga nëpunësit e administratës shtetërore dhe komunale për mandate pesëvjeçare. KZ-të përbëhen nga tre anëtarë të përhershëm, të emëruar për katër vjet nga radhët e nëpunësve shtetërorë dhe komunalë dhe nëpunësve publikë, si dhe dy anëtarë të përkohshëm të emëruar nga partitë politike.¹⁹ Që nga shpallja e zgjedhjeve, si KKZ-të ashtu edhe KZ-të përjetuan një ndryshim të konsiderueshëm në anëtarësi, gjë që pengoi punën e tyre, me arsye personale si pensionimi dhe shëndeti i dobët i përmendur zakonisht, dhe në disa raste për shkak të presionit të perceptuar politik.²⁰ Shumë zëvendësime ndodhën pas përfundimit të trajnimit, gjë që bëri që disa KZ të mos i kuptonin siç duhet procedurat zgjedhore (shih Dita e zgjedhjeve). Pozitivisht, KSHZ-ja zhvilloi një trajnim shtesë online për anëtarët e sapoemëruar të KKZ-së një javë para ditës së zgjedhjeve.

Administrata zgjedhore respektoi të gjitha afatet ligjore dhe gëzonte besimin e publikut në kapacitetin e saj teknik. Megjithatë, mungesat e vazhdueshme të stafit në departamente të ndryshme të KSHZ-së dhe mungesa e një sekretari të përgjithshëm të KSHZ-së që nga viti 2021, së bashku me reduktimin e fondeve, çuan në vonesa në disa elementë të përgatitjeve.²¹ Këto përfshinin zëvendësimin e anëtarëve të KKZ-së dhe KZ-ve, ofrimin e udhëzimeve për organet zgjedhore të nivelit më të ulët dhe fillimin e fushatës për edukimin e votuesve.²² Vëzhguesit e MNVZ-së të ODIHR-it gjithashtu vunë në dukje se disa KKZ shfaqën kuptim të kufizuar të përgjegjësisë të tyre.²³ Përbërja e shumicës së KKZ-ve përmbush kriteret ligjore për përfaqësimin gjinor dhe etnik.²⁴ Megjithatë, vetëm dy nga shtatë anëtarët e KSHZ-së janë gra (29 për qind), duke mos arritur kuotën e kërkuar. Gratë përfaqësojnë 49 për qind të KKZ-së.

KSHZ-ja zhvilloi dhe zbatoi një program gjithëpërfshirës trajnimi për organet zgjedhore të nivelit më të ulët dhe përfaqësuesit e mediave, partive politike dhe OSHC-ve. Shumica e sesioneve të trajnimit të vëzhguara nga MNVZ-ja e ODIHR-së ishin të mirëorganizuar dhe ndërvepruese. Megjithatë, pjesëmarrja nga anëtarët e KZ-së ishte përgjithësisht e ulët dhe temat kryesore si rregulloret e reja për regjistrimin dhe identifikimin e votuesve, zgjidhja e kontesteve gjatë ditës së zgjedhjeve dhe përdorimi i pajisjeve biometrike të identifikimit të votuesve nuk u trajtuan në mënyrë uniforme.

¹⁹ KKZ-të dhe anëtarët jopartiak të KZ-ve u emëruan në vitin 2021.

²⁰ Që nga shkurti 2024, 199 nga 800 KKZ dhe 14 për qind të anëtarëve të KZ-së janë zëvendësuar, kryesisht për arsye personale, si pensionim, çështje shëndetësore ose zhvendosje. Megjithatë, disa bashkëbisedues të MNVZ-së, duke përfshirë edhe administratën zgjedhore, shprehën shqetësime për presionin e perceptuar nga partitë politike, duke ndikuar negativisht në gatishmërinë e tyre për të kryer detyrat e tyre në mënyrë efektive. Në këtë periudhë, disa KKZ kanë pasur vështirësi në arritjen e *kuorumit*, duke i penguar ato të thërrasin seanca apo të marrin vendime. Në disa raste, kur kryesuesit kanë munguar, KKZ-të nuk kanë pasur qasje në burimet financiare, pasi ato depozitohen në llogaritë personale të kryesuesve.

²¹ Mangësitë ishin më të dukshme në departamentet e TI-së, buxhetit dhe ate juridik. KSHZ-ja ia atribuon mungesën e personelit kushteve jo tërheqëse të pagave që nuk arrijnë të tërheqin profesionistë të kualifikuar dhe kufizimeve administrative në procesin e rekrutimit, të cilat varen nga miratimet buxhetore.

²² Disa KKZ raportuan se KSHZ-ja nuk u kishte dhënë udhëzimet e nevojshme në kohën e duhur, duke penguar përgatitjet për zgjedhjet. Përveç kësaj, disa KKZ i raportuan MNVZ-së së ODIHR-it se u përballën me burime të pamjaftueshme financiare dhe vonesa në alokimin e tyre.

²³ Njohuritë e kufizuara, ndër të tjera, kanë të bëjnë me dispozitat e reja për dokumentet e identitetit për identifikimin e votuesve në qendrat e votimit, të drejtën e votuesve që mbushin 18 vjeç ndërmjet dy raundeve të zgjedhjeve presidenciale, zgjidhjen e ankesave të ditës së zgjedhjeve për shkeljen e të drejtave të votimit, regjistrimin e përfaqësuesve të autorizuar të kandidatëve dhe sigurimin e autorizimeve për qasje në seancat e KKZ-së dhe dokumentet përkatëse.

²⁴ Sipas ligjit, çdo gjini duhet të përbëjë të paktën 30 për qind të anëtarësimit të çdo organi zgjedhor. Në komunat ku pakicat etnike përbëjnë së paku 20 për qind të popullsisë, këto grupe duhet të përfaqësohen në mënyrë të barabartë. Prej 80 KKZ-ve, 4 nuk kanë përmbushur kërkesat e përfaqësimit gjinor.

Për shkak të sfidave administrative në procesin e prokurimit dhe miratimit të vonuar të materialeve edukative nga komisioni, KSHZ-ja filloi fushatën e saj të mediave elektronike, fletëpalosjeve dhe edukimit të votuesve online më pak se dy javë para ditës së zgjedhjeve. Fushata edukative ishte e kufizuar në mesazhe të përgjithshme që ftonin votuesit të votonin, duke humbur një mundësi për të mbuluar çështjet kryesore, si procedurat e votimit, kërkesat për identifikimin e votuesve dhe rregullimet për votuesit me aftësi të kufizuara. Materialet për edukimin e votuesve ishin kryesisht në dispozicion në maqedonisht dhe shqip, ndërsa disa materiale edhe në gjuhën rome, serbe, turke dhe vllehe.

Pozitivisht, KSHZ-ja vuri në dispozicion materiale të ndryshme informative për votuesit në formate të aksesueshme, publikoi të dhënat e aksesueshmërisë së vendvotimeve në internet, krijoi një linjë të posaçme ndihmëse për votuesit me dëmtim të të dëgjuarit dhe ofroi mjete ndihmëse siç janë shabllonet e fletëvotimeve në ditën e zgjedhjeve. Megjithatë, organizatat që përfaqësojnë personat me aftësi të kufizuara shprehën shqetësime për mungesën e trajnimit për KZ-të për mënyrën e përdorimit të këtyre mjeteve ndihmëse, si dhe për aksesin e pamjaftueshëm në informacionin kyç në formate të aksesueshme, duke përfshirë të dhënat në listën e votuesve. Për më tepër, aksesin fizik i objekteve zgjedhore, përfshirë qendrat e votimit, mbeti i pamjaftueshëm (shih Dita e zgjedhjeve).

Të drejtat e votuesve dhe regjistrimi

Të drejtë vote kanë qytetarët mbi 18 vjeç. Në kundërshtim me standardet ndërkombëtare dhe përkundër rekomandimeve të mëparshme të ODIHR-it, personave të cilëve u është hequr zotësia juridike me vendim të formës së prerë të gjykatës u është hequr e drejta e të drejtës.²⁵

Sistemi i regjistrimit të votimit brenda vendit është pasiv dhe i vazhdueshëm, bazuar në të dhënat nga regjistrat civil dhe të popullsisë.²⁶ Edhe pse ligji e mandaton KSHZ-në të mbajë dhe përditësojë listën zgjedhore të votuesve, për shkak të teknologjisë së vjetëruar të TI-së dhe mungesës së personelit të kualifikuar, në praktikë Enti shtetëror i statistikave merret me përpunimin dhe përditësimin e shumicës së të dhënave në listën e votuesve.²⁷ Në përputhje me një rekomandim të mëparshëm të ODIHR, ndryshimet ligjore të marsit 2024 eliminuan kërkesën që votuesit të kenë një dokument identifikimi të vlefshëm për t'u regjistruar si votues, duke hequr kështu një pengesë administrative që kishte kufizuar më parë të drejtën kushtetuese të votuesve me të drejtë vote.²⁸ Duke qenë se kartat e identitetit janë ende të nevojshme për të votuar, për këto zgjedhje, si një masë shtesë e përkohshme për të pakësuar efektet negative të vonësve në lëshimin e dokumenteve të identitetit të pavlefshme për shkak të ndryshimit të emrit të vendit, votuesit me karta të identitetit që kanë skaduar brenda nëntë muajve para zgjedhjeve janë të lejuar t'i përdorin ato për identifikim në qendrën e votimit.

²⁵ Edhe pse Kodi Zgjedhor parashikon mundësinë e mbajtjes së të drejtës së votës për individët të cilëve iu është hequr pjesërisht zotësia juridike, Kushtetuta dhe legjislacioni tjetër ruajnë një kufizim të përgjithshëm në të drejtën e votës për personat e privuar nga aftësia për të vepruar. Neni 29 i [Konventës së OKB-së për të Drejtat e personave me aftësi të kufizuara](#) (CRPD) i vitit 2006 kërkon që shtetet t'u "garantojnë personave me aftësi të kufizuara të drejtat politike dhe mundësinë për t'i gëzuar ato në baza të barabarta me të tjerët". Shih gjithashtu paragrafin 9.4 të [Komunikimit Nr. 4/2011 të Komitetit për të Drejtat e personave me aftësi të kufizuara \(CRPD\)](#) nga viti 2013, i cili thotë se "[...] një përjashtim i së drejtës për të votuar në bazë të një paafësie të perceptuar ose aktuale psikosociale ose intelektuale, duke përfshirë një kufizim në përputhje me një vlerësim të individualizuar, përbën diskriminim në bazë të aftësisë së kufizuar".

²⁶ Votuesit rezidentë në vend përfshihen automatikisht në listat e votuesve brenda vendit. Shtetasit me banim të përkohshëm jashtë vendit mund të regjistrohen aktivisht për të votuar në përfaqësitë diplomatike ose për të votuar brenda vendit sipas vendbanimit të tyre të fundit. Në total, në zgjedhjet presidenciale kanë mundur të votojnë 2.569 votues jashtë vendit.

²⁷ Para zgjedhjeve, KSHZ-ja nuk kishte marrë përgjegjësi për përpunimin e të dhënave të regjistrimit të votuesve siç ishte planifikuar që nga viti 2021 dhe as nuk kishte arritur integrimin e sistemeve të saj me regjistrin e popullsisë.

²⁸ Ministria e Punëve të Brendshme informoi MNVZ-në e ODIHR-it se, në praktikë, ky ndryshim nuk është zbatuar para zgjedhjeve.

Votuesit mund të verifikojnë saktësinë e të dhënave të tyre të regjistrimit dhe të kërkojnë korrigjime online ose personalisht në zyrat rajonale të KSHZ-së. Përveç kësaj, të dhënat e listës së votuesve ishin në dispozicion për shqyrtim publik në zyrat rajonale të KSHZ-së nga 28 shkurt deri më 18 mars. KSHZ ka pranuar 143 kërkesa nga votuesit, në bazë të të cilave ka bërë 70 korrigjime si dhe ka shtuar 53 dhe ka hequr 20 votues. Tetë parti politike kërkuan një kopje elektronike të regjistrit për shqyrtim shtesë; asnjëri prej tyre nuk kërkoi korrigjim.²⁹

Lista e votuesve përfshin 1.814.317 qytetarë me të drejtë vote në zgjedhjet presidenciale, duke përfshirë 95.116 që banojnë përkohësisht jashtë vendit. KSHZ-ja publikoi vetëm të dhëna të përditësuara të ndara sipas komunave dhe vendvotimeve një ditë para ditës së zgjedhjeve, duke ndikuar në saktësinë dhe transparencën e të dhënave. Dispozitat e Kodit Zgjedhor nuk garantojnë që qytetarët që mbushin 18 vjeç ndërmjet dy raundeve të mundshme të zgjedhjeve presidenciale të mund të marrin pjesë në raundin e dytë. Megjithatë, 1.148 qytetarët në fjalë mund të marrin pjesë në zgjedhjet parlamentare.

Bashkëbiseduesit e MNVZ-së në përgjithësi nuk ngritën shqetësime për përfshirjen e listës së votuesve. Megjithatë, disa vunë në dukje numrin e konsiderueshëm të qytetarëve që banojnë jashtë vendit, të cilët mbeten në regjistrin pasi mbajnë një vendbanim zyrtar në vend, i cili, nëse këta votues zgjedhin të mos marrin pjesë në zgjedhje, mund të ndikojë në kërkesën e pragut për raundin e dytë të mundshëm në zgjedhjet presidenciale. Për më tepër, mangësitë e vazhdueshme në sistemet e regjistrimit të adresave të banimit dhe regjistrimit civil vazhdojnë të zvogëlojnë saktësinë e të dhënave.³⁰ Rekomandimet e mëparshme të ODIHR për të siguruar saktësi në të dhënat, harmonizuar vazhdimisht të gjitha bazat e të dhënave përkatëse dhe për të audituar listën e votuesve për të siguruar që saktësia e të dhënave mbetën të pa adresuara përpara zgjedhjeve.

Të drejtat e kandidatit dhe regjistrimi

Për president mund të kandidohen shtetasit që janë votues të regjistruar dhe mbi moshën 40 vjeç në ditën e zgjedhjeve, me të paktën 10 vjet banim në vend gjatë 15 viteve të fundit. Kërkesa për rezidencë duket të jetë tepër kufizuese, në kundërshtim me Dokumentin e Kopenhagës të OSBE-së të vitit 1990 dhe standardet e tjera ndërkombëtare.³¹

Nominimi i një kandidati presidencial duhet të mbështetet ose me nënshkrimet e 30 deputetëve ose të paktën 10.000 votuesve. Nënshkrimet e nominimit duhej të mblidheshin në ambientet e 34 zyrave rajonale të KSHZ-së dhe noterëve të caktuar ndërmjet 28 shkurtit dhe 8 marsit. Në përputhje me ligjin, votuesve u lejohej të nënshkruanin në mbështetje të më shumë se një kandidati. Disa garues raportuan se votuesit që banonin në zonat rurale u përballën me sfida për të hyrë në numrin e kufizuar të zyrave

²⁹ Në përputhje me ndryshimet ligjore të marsit 2024, për të përmirësuar mbrojtjen e të dhënave personale, KSHZ-ja kufizoi informacionin e ndarë me partitë për të përfshirë vetëm të dhënat e domosdoshme për shqyrtim, si emrat e votuesve, datat e lindjes dhe adresat.

³⁰ Ministria e Punëve të Brendshme informoi MNVZ-në e ODIHR-it se zbatimi i dispozitave që detyrojnë individët të deklarojnë ndryshimet e adresave është jo konzistent. Sipas ndryshimeve të vitit 2023 në Ligjin për dokumentet e identifikimit, të dhënat e shtetasve të moshës 65 vjeç e lart mbahen përgjithmonë në regjistrin civil, përveç rastit kur raportohet zyrtarisht një vdekje, një proces që nuk zbatohet në mënyrë uniforme. Për shkak të të dhënave jo të besueshme, në regjistrat amë përfshihen të dhënat e votuesve të moshës të lartë joreale si dhe të regjistruar në adresa që nuk ekzistojnë.

³¹ Paragrafi 7.5 i [Dokumentit i OSBE-së i Kopenhagës i 1990](#) thekson se Shtetet pjesëmarrëse duhet “të respektojnë të drejtën e qytetarëve për të kërkuar poste politike ose publike, individualisht ose si përfaqësues të partive apo organizatave politike, pa diskriminim”. Shih gjithashtu paragrafin 15 të [Kommenti i përgjithshëm nr. 25 i Komitetit të OKB-së për të drejtat e njeriut](#): “Personat që kanë të drejtë të kandidohen përndryshe nuk duhet të përjashtohen nga kërkesa të paarsyeshme ose diskriminuese si arsimi, vendbanimi ose prejardhja, ose për shkak të përkatësisë politike.”

rajonale të KSHZ-së.³² Pesëmbëdhjetë kandidatë të mundshëm për president e njoftuan zyrtarisht KSHZ-në për qëllimin e tyre për të mbledhur nënshkrime mbështetëse nga votuesit, shtatë prej të cilëve morën numrin e kërkuar të nënshkrimeve.

Nominimi i kandidatëve për zgjedhjet presidenciale përfundoi më 19 mars. KSHZ-ja verifikoi dokumentet e regjistrimit sipas kriterëve të përcaktuara brenda afatit ligjor dhe u dha kandidatëve një afat prej 48 orësh për të adresuar çdo lëshim apo mangësi të identifikuar.³³ Në një proces gjithëpërfshirës, KSHZ regjistroi shtatë kandidatë për president, duke përfshirë dy gra. Dy kandidatë ishin nga etnia shqiptare. Gjashtë kandidatë u mbështetën nga grupe votuesish dhe një nga anëtarët e parlamentit. Sipas ligjit, kandidatët e mbështetur nga votuesit janë zyrtarisht të pavarur. Megjithatë, në praktikë, të gjithë kandidatët për presidentë u mbështetën nga partitë politike, shumica përdorën simbolet partiake në fletëvotim dhe, pas regjistrimit të tyre, KSHZ-ja dhe autoritetet e tjera i nënshtuan ato në të njëjtat rregullore që vlejné për partitë politike.³⁴

Për zgjedhjet parlamentare, deri më 12 prill, KSHZ regjistroi edhe 84 lista të kandidatëve për deputetë me gjithsej 1680 kandidatë të propozuar nga 12 parti politike dhe 5 koalicione.

Fushata zgjedhore

Zyrtarisht fushata zgjedhore presidenciale filloi më 4 prill dhe përfundoi më 22 prill, duke u mbivendosur pjesërisht me periudhën e fushatës zgjedhore parlamentare, e cila filloi më 18 prill dhe është planifikuar të përfundojë më 6 maj. Ligji nuk rregullon aksesin e kandidatëve presidencialë në fondet buxhetore për fushatën, kohën e transmetimit dhe zonat për billborde dhe postera. Si të tilla, autoritetet shtetërore zbatuan rregullat që kanë të bëjnë me partitë, të cilat në përgjithësi faktorizojnë përfaqësimin e partive në parlament, duke dëmtuar kështu kandidatët që nuk kanë lidhje me partitë kryesore politike. Sipas ligjit, deri në 90 për qind të mjeteve buxhetore të destinuara për fushatë, kohë transmetimi, billborde dhe hapësirë për postera iu ndanë kandidatëve të mbështetur nga katër partitë kryesore parlamentare, përkatësisht LSDM, VMRO-DPMNE, BDI dhe Besa. Në kuadrin ligjor mungojnë dispozitat për zbatimin e rregulloreve të fushatës në rastet kur zgjedhjet presidenciale dhe parlamentare zhvillohen njëkohësisht, duke çuar në raste të përvetësimit të periudhës së fushatës presidenciale për promovimin e kandidatëve për deputetë.

Ligji ndalon përdorimin e fondeve për fushatë përpara periudhës zyrtare të fillimit të fushatës dhe ndalon disa forma të fushatës së hershme, duke përfshirë publikimin e reklamave të fushatës në media përpara fillimit të periudhës së fushatës. Megjithatë, në zbatim të ndryshimeve ligjore të marsit 2024, ligji lejon mbajtjen e një aktiviteti për fushatë ndërmjet regjistrimit të kandidatëve dhe fillimit të periudhës së fushatës. Shumë bashkëbisedues të MNVZ-së vunë në dukje se rregulloret për fushatën e hershme janë të paqarta, gjë që çoi në aplikime të paqëndrueshme nga kandidatët dhe në ulje të

³² Ndërsa KSHZ-ja vërteton nënshkrimet e votuesve falas, subjektet emëruese mund të kontraktojnë noterët për të ofruar shërbime të tilla kundrejt një tarife. Vetëm 6 nga 15 kandidatët e mundshëm presidencialë përdorën noterë për mbledhjen e nënshkrimeve, kryesisht në Shkup. Për votuesit në zonat rurale, shumica e kandidatëve mbështeteshin në shërbimet e zyrave rajonale të KSHZ-së.

³³ Dy paraqitësve iu kërkua të plotësonin dokumentacionin e tyre me informacion në lidhje me numrin e tyre tatimor dhe llogarinë bankare të fushatës; të dy e respektuan kërkesën brenda afatit të përcaktuar.

³⁴ Kandidatët e regjistruar për president ishin Maksim Dimitrievski (i mbështetur nga Lëvizja për Maqedoninë tonë/ZNAM), Stevço Jakimovski (i mbështetur nga Partia e Drejtësisë, Opsioni civil për Maqedoninë/GROM), Bujar Osmani (i mbështetur nga koalicioni i udhëhequr nga BDI), Stevo Pendarovski (i mbështetur nga LSDM), Gordana Siljanovska-Davkova (e mbështetur nga VMRO-DPMNE), Arben Taravari (i mbështetur nga Blloku opozitar Shqiptar/VLEN/), dhe Biljana Vankovska-Cvetkovska (e mbështetur nga E Majta/Levica).

përgjegjesisë. Gjatë kësaj periudhe, MNVZ-ja e ODIHR-it vëzhgoi disa kandidatë presidencialë dhe partitë politike mbështetëse të tyre duke mbajtur ngjarje të shumta me mesazhe politike.³⁵

Fushata presidenciale ishte konkurruese dhe liritë themelore u respektuan. Në fushatë pati një mbivendosje të konsiderueshme midis garave presidenciale dhe parlamentare, me kandidatët dhe partitë politike mbështetëse të tyre që mbanin tubime në shkallë të gjerë, duke kontrolluar derë më derë dhe duke shpërndarë fletushka, postera, billboard dhe përmbajtje digjitale, kryesisht në gjuhët maqedone dhe shqipe. Shpesh, ngjarjet e fushatës promovuan njëkohësisht kandidatë presidencialë dhe parlamentarë, me partitë politike që shfrytëzonin ngjarjet në kuadër të fushatës presidenciale për të mbështetur agjendat e tyre më të gjera partiake. Temat kryesore përfshinin ekonominë, luftën kundër korrupsionit, anëtarësimin në BE dhe politikën e jashtme të vendit. Diskursi i fushatës u bë gjithnjë e më negativ me afrimin e ditës së zgjedhjeve, me sulme personale dhe kërcënime të herëpashershme.³⁶ Gjatë fushatës janë vërejtur raste me retorikë diskriminuese, duke përfshirë disa raste që ngatërrojnë veprimet e perceptuara të partive politike me komunitetet etnike.³⁷

Fushata paraqiti pak politikane, me vetëm dy gra kandidate presidenciale që shfaqeshin dukshëm si folëse në mitingjet presidenciale të vëzhguara nga MNVZ-ja e ODIHR-it.³⁸ Gratë përbënin rreth 32 për qind të folësve dhe 34 për qind të pjesëmarrësve në këto ngjarje. Çështjet që kanë të bëjnë me barazinë gjinore në masë të madhe janë neglizhuar në diskursin e fushatës, me përjashtim të kandidates së përkrahur nga VMRO-DPMNE. Çështjet në lidhje me të rinjtë tërhoqën pak vëmendje në fushatë.³⁹

Kodi Zgjedhor përmban disa rregullore që synojnë parandalimin e keqpërdorimit të burimeve administrative përpara zgjedhjeve. Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit (KSHPK) është përgjegjës për mbikëqyrjen e pajtueshmërisë me dispozitat përkatëse (*shih Financat e fushatës*). Ligji ndalon nisjen e projekteve zhvillimore publike, disbursimet e jashtëzakonshme buxhetore dhe procedurat e punësimit duke përdorur fondet buxhetore pas shpalljes së zgjedhjeve. Ndalohet inaugurimi i projekteve publike duke filluar 20 ditë para fillimit të fushatës. Pavarësisht këtyre rregulloreve, pas shpalljes së zgjedhjeve, MNVZ-ja vëzhgoi disa projekte të infrastrukturës publike lokale të shpallura ose inauguruara nga kryetarët e komunave, zyrtarët e qeverisë dhe kandidatët për

³⁵ Për shembull, më 28 mars, kandidati presidencial i miratuar nga VMRO-DPMNE mori pjesë në një debat publik në Shkup për të diskutuar politikën e partisë; më 29 mars, i njëjti kandidat iu drejtua audiencës në një tubim në Shkup. Më 30 mars, kandidati i përkrahur nga koalicioni i udhëhequr nga BDI iu drejtua audiencës në një tubim në Gostivar; më 2 prill, i njëjti kandidat mbajti një fjalim politik gjatë një darke iftari në Shkup. Më 30 mars, kandidati i përkrahur nga VLEN iu drejtua audiencës gjatë përrurimit të një zyre të partisë në Strugë; më 3 prill, i njëjti kandidat iu drejtua audiencës duke promovuar programin presidencial në një tubim në Shkup.

³⁶ Për shembull, incidentet gjatë fushatës përfshijnë një sulm verbal ndaj një ekipi televiziv nga mbështetësit e VMRO-DPMNE-së në një tubim më 4 prill; një billboardi ku paraqitet kandidati presidencial i miratuar nga VLEN në Shkup është djegur më 7 prill; më 9 prill, lideri i LSDM-së akuzoi VMRO-DPMNE-në për përdorimin e taktikave të presionit dhe kërcënimit e gazetarëve; më 10 prill, Sekretari i përgjithshëm i VMRO-DPMNE-së bëri thirrje për t'i dhënë fund "korrupsionit të LSDM-së" në një ngjarje në Krushevë; dhe më 11 prill, në një tubim në Bosilovë, lideri i VMRO-DPMNE-së i përcaktoi zgjedhjet si një zgjedhje midis një "Maqedonia krenare" dhe një LSDM që vepron "si pengje ndaj BDI-së".

³⁷ Për shembull, më 7 prill, profili i *Së Majtës* në Facebook ndau një mesazh ku thuhet se "është koha për t'i dhënë fund ndikimit të BDI-së dhe shqiptarizimit të Maqedonisë". Gjatë periudhës së fushatës, E Majta bëri disa komente nënçmuese kundër Bullgarisë, bullgarëve dhe BE-së. Më 18 prill, në profilin e liderit të *Së Majtës* në Facebook, ishte postuar mesazhi: "Bullgarët në Kushtetutë është tradhti, sot fillon pushtimi fashist bullgar i Maqedonisë". Politikanët nga BDI shprehën publikisht interprime se slogani i VMRO-DPMNE-së "Maqedonia prap e ytja" është shovinist dhe antishqiptar. Zyra e një deputeti të VMRO-DPMNE-së në Koçani ishte thyer me 22 prill.

³⁸ VAGJ-të e MNVZ-së së ODIHR-it vëzhguan 52 ngjarje të fushatës së 6 kandidatëve presidencialë dhe partive të tyre mbështetëse.

³⁹ Në fushatën e tyre, kandidatët e përkrahur nga koalicionet LSDM dhe VLEN theksuan rëndësinë e investimit në të rinjtë; kandidati i mbështetur nga BDI bëri thirrje për kuotën e rinisë në parlament.

deputetë, duke vepruar në kundërshtim me dispozitat ligjore dhe angazhimet e OSBE-së.⁴⁰ Përveç kësaj, disa bashkëbisedues të MNVZ-së pohuan se shumë procedura publike të punësimit dhe prokurimit kishin filluar pak përpara hyrjes në fuqi të ndalimit përkatës. Disa bashkëbisedues të MNVZ-së të ODIHR-it ngritën shqetësime për mundësinë e blerjes së votave në komunitetet e margjinalizuara, duke përfshirë romët dhe turqit, si dhe presionin mbi votuesit, kryesisht nëpunësit e sektorit publik.

Fushata në rrjetet sociale nuk është e rregulluar. MNVZ-ja e ODIHR-it ndoqi aktivitetet online të të gjithë kandidatëve presidencialë, si dhe të partive mbështetëse dhe liderëve të partive.⁴¹ Shumica e mesazheve të fushatës promovonin kandidatët dhe programet me një ton neutral, me tonin që bëhej gjithnjë e më negativ me afrimin e ditës së zgjedhjeve.⁴² Përmbajtja e fushatës përfshinte video, fotografi, përshkrime të takimeve dhe fjalime. Ndërmjet 21 marsit dhe ditës së zgjedhjeve, lideri i VMRO-DPMNE-së kishte nivelin më të lartë të angazhimit online (585.109 ndërveprime), i ndjekur nga kandidati i miratuar nga VLEN (278.838 ndërveprime) dhe kandidati për president i miratuar nga LSDM (206.238 ndërveprime). Në periudhën parazgjedhore pati akuza të ndërsjella për përdorimin e dezinformatave në fushatë mes disa prej pretendentëve kryesorë. Një numër OSHC-sh ofruan edukim për edukimin mediatik në lidhje me zgjedhjet dhe monitoruan për incidente të dezinformimit në internet, përmbajtje manipuluese dhe tregime të dëmshme.⁴³

Financimi i fushatës

Ndryshimet e marsit të 2024 në Kodin Zgjedhor ngushtuan fushën e raportimit të përkohshëm të financimit të fushatës, shkurtuan afatin për paraqitjen e raportit përfundimtar financiar dhe përcaktuan disa kufij donacionesh. Ndërsa disa nga këto ndryshime përmirësonin aspektet teknike të kornizës së financimit të fushatës, ato lanë një sërë rekomandimesh të mëparshme të ODIHR-it dhe Komisionit të Venedikut të pa adresuara dhe nuk korrigjuan mangësitë sistemike të identifikuar nga Zyra shtetërore e suditimit (ZSHA) dhe Komisioni shtetëror për parandalimin e korrupsionit (KSHPK).⁴⁴

Shteti rimbursonte mediat e regjistruara në KSHZ për reklamat e partive politike në lidhje me përfaqësimin e partive në parlament, duke favorizuar dy partitë më të mëdha të shumicës dhe pakicës. Përderisa ligji i mungojnë detajet se si duhet të aplikohen këto financime për zgjedhjet presidenciale,

⁴⁰ Për shembull, më 20 dhe 26 mars, kryetari i VMRO-DPMNE-së i Kisella Vodës shpalli punimet për rindërtimin e rrugëve dhe ndërtimin e një shatërvani të ri; më 21 dhe 2 prill, kryetari i qarkut Aerodrom të Shkupit dhe nënkryetari i VMRO-DPMNE-së filluan ndërtimin e parkut të ri dhe përruruan rindërtimin e kompleksit rekreativ; Ministri i Bujqësisë dhe Pylltarisë i LSDM-së më 12 prill shpalli projektin e bujqësisë; më 12 prill, kryetari i komunës së Tetovës dhe lideri i Besës, pjesë e koalicionit VLEN, nisi rindërtimin e stadiumit në Tetovë me praninë e kandidatit për president të miratuar nga koalicioni; më 12 prill, kryetari i komunës së Gazi Babës (VMRO-DPMNE) shpalli ridizajnimin e 18 fushave sportive. Shih paragrafin 5.4 të [Dokumentit të Kopenhagës](#) të OSBE-së të vitit 1990, i cili kërkon “një ndarje të qartë ndërmjet shtetit dhe partive politike”.

⁴¹ MNVZ-ja e ODIHR-it vëzhgoi profilet në Facebook të kandidatëve presidencialë, partive politike dhe liderëve të tyre duke filluar nga 21 marsi.

⁴² Për shembull, më 9 prill, lideri i VMRO-DPMNE-së deklaroi në Facebook se partitë në pushtet “po presin një disfatë të tillë që veshët e tyre do të ushtojnë nga shuplaka që do t’u japë populli”. Më 11 prill, në një video të publikuar në llogarinë Facebook të liderit të VMRO-DPMNE-së, ai deklaroi: “E gjithë fushata e Pendarovskit përbëhet nga një maço ballkanas me ofendime të lira primitive ndaj një gruaje të bukur”, duke iu referuar kandidatës së opozitës. Më 21 prill, lideri i VMRO-DPMNE-së akuzoi qeverinë dhe autoritetet, përfshirë KSHZ-në, se planifikojnë të manipulojnë votat në zgjedhjet e ardhshme.

⁴³ Gjatë fushatës, përfaqësuesit e LSDM-së dhe VMRO-DPMNE-së reciprokisht akuzuan njëri-tjetrin për përhapjen e dezinformatave. Në një rast me shikueshmëri të lartë, më 2 prill, një gazetar publikoi një plan veprimi të VMRO-DPMNE-së që supozohej se përfshinte krijimin e sondazheve të rreme të opinionit. VMRO-DPMNE ka reaguar duke thënë se plani i veprimit në fjalë është falsifikim nga kundërshtarët e tyre politikë. Në vitin 2019, Maqedonia e Veriut miratoi një plan për Veprim të vendosur kundër përhapjes së dezinformatave, megjithatë MNVZ-ja nuk ishte në dijeni të ndonjë veprimi të qeverisë të ndërmarrë në lidhje me këtë proces zgjedhor.

⁴⁴ Këto rekomandime përfshijnë rregullimin e financimit të fushatave nga palët e treta, raportimin për kontributet dhe huatë në natyrë, harmonizimin e afateve kohore dhe afateve për marrjen dhe publikimin e raporteve, si dhe ofrimin e autoritetit, burimeve dhe fuqisë sanksionuese të mjaftueshme për organet mbikëqyrëse. Shihni gjithashtu [Raportin vjetor për vitin 2022](#) të ESHA.

KSHZ-ja aplikoi të njëjtën formulë për kandidatët presidencialë të cilët kanë hyrë në marrëveshje kontraktuale me këto parti.⁴⁵ Në kundërshtim me standardet ndërkombëtare dhe angazhimet e OSBE-së, aplikimi i kësaj formule të ndarjes rezultoi në financim të pabarabartë të kandidatëve presidencialë.⁴⁶ Tre kandidatë presidencialë deklaruan publikisht se kjo dispozitë është diskriminuese (shih gjithashtu *Media*). Fondet publike të marra nga partitë politike për aktivitetet e tyre të rregullta mund të përdoren edhe për fushatën presidenciale, pa ndonjë kufizim të përcaktuar ligjrisht.

Fushatat presidenciale mund të financohen edhe nëpërmjet donacioneve monetare dhe në natyrë, si dhe kredive. Qytetarët individualë mund të dhurojnë deri në 3.000 euro, ndërsa personat juridikë mund të kontribuojnë deri në 30.000 Euro për kandidat.⁴⁷ Donacionet mund të bëhen edhe pas shpalljes së rezultateve përfundimtare, një praktikë që disa bashkëbisedues të MNVZ-së, përfshirë edhe ata nga institucionet mbikëqyrëse, e konsideruan si rritje të potencialit për klientelizëm. Sipas ligjit, kufiri i shpenzimeve, i përcaktuar në 110 denarë për votues të regjistruar, është kumulativ për dy raundet zgjedhore.⁴⁸ Nuk ka kërkesa për llogaritjen e shpenzimeve të bëra nga partitë politike që mbështesin kandidatët për president, duke kufizuar transparencën dhe llogaridhënien. Për më tepër, fushatat e palëve të treta dhe reklamat politike me pagesë në platformat e rrjeteve sociale nuk janë të rregulluara në mënyrë eksplicite.⁴⁹

Kandidatët presidencialë dorëzojnë tre raporte të ndërmjetme për financimin e fushatës pranë ZSHA-së, KSHPK-së dhe KSHZ-së, të cilat më pas i publikojnë ato në faqet e tyre përkatëse të internetit.⁵⁰ Brenda 60 ditëve pas shpalljes së rezultateve të zgjedhjeve, garuesit dorëzojnë një raport financiar përfundimtar në ZSHA, e cila më pas ka 60 ditë për të kryer një auditim. Në bazë të ndryshimeve ligjore të marsit 2024, nuk kërkohet që raportet e ndërmjetme të përfshijnë informacion mbi shpenzimet e fushatës. Udhëzimet e përditësuara për raportimin e ndërmjetëm u vunë në dispozicion vetëm dy ditë para afatit të parë të dorëzimit. Për më tepër, udhëzimet ngushtuan më tej hapësirën e raportimit, duke

⁴⁵ Fondi i ndarë nga KSHZ-ja për reklamë me pagesë në media për zgjedhjet presidenciale ishte 3.6 milionë euro, ndërsa në rast të rrethit të dytë 1.8 milionë euro shtesë. Mjetet janë ndarë si në vijim: kandidatët e dy partive më të mëdha në shumicë dhe pakicë (z. Osmani, z. Pendarovski, znj. Siljanovska-Davkova dhe z. Taravari) mund të përdorin 90 për qind të këtyre mjeteve; shtatë për qind ndahet në mesin e kandidatëve të cilët mbështeten nga partitë që nuk kanë grup parlamentar (z. Jakimovski dhe znj. Vankovska); ndërsa pjesa e mbetur prej 3 për qind i dedikohet kandidatit të përkrahur nga partitë joparlamentare, përkatësisht z. Dimitrievski.

⁴⁶ Paragrafi 7.5 i [Dokumentit të Kopenhagës i OSBE nga 1990](#) angazhon Shtetet pjesëmarrëse të "respektojnë të drejtën e qytetarëve për të kërkuar poste politike ose publike, individualisht ose si përfaqësues të partive apo organizatave, pa diskriminim". Shih gjithashtu paragrafin 1.2.3.a.iii të [Kodit të praktikës së mirë në çështjet zgjedhore](#).

⁴⁷ Ndalohen donacionet nga burime të huaja ose anonime, qeveri komunale, kompani shtetërore, organizata fetare dhe bamirëse, si dhe nga media.

⁴⁸ Një euro është 62 denarë (denarë maqedonas). Për këto zgjedhje kufiri i shpenzimeve është vendosur në rreth 3.2 milionë euro.

⁴⁹ Sipas [Meta Ad Library](#), në periudhën 4 deri më 20 prill, gjashtë kandidatë presidencialë kanë shpenzuar gjithsej 20.300 Euro për reklama në rrjetet sociale, ku shpenzuesit më të mëdhenj janë z. Pendarovski me 12.030 Euro, i ndjekur nga z. Dimitrievski që shpenzoi 3.816 Euro. Njëkohësisht, partitë politike, liderët e tyre dhe individë të tjerë të shquar të lidhur me partinë, patën kosto totale të reklamimit prej 37.132 Euro. Nga këto shpenzime, vetëm LSDM dhe lideri i saj shpenzuan 18.505 Euro, ndërsa VMRO-DPMNE dhe lideri i saj 3.869 Euro.

⁵⁰ Kandidatët duhet të dorëzojnë raportet e përkohshme të financimit të fushatës në ditën e 11-të të fushatës, një ditë para zgjedhjeve dhe pas mbylljes së llogarive bankare të fushatës. Një raport shtesë pritet një ditë përpara balotazhit të mundshëm presidencial. Të shtatë kandidatët dorëzuan dy raportet e tyre të ndërmjetme brenda afateve, por përmbajtja dhe koha e publikimit të këtyre raporteve ndryshonte. Nga gjithsej 14 raporte të dorëzuara, 3 nuk përmbanin informacione për donacione, 4 përmbanin edhe shpenzime, një kërkesë u lë në bazë të ndryshimeve të fundit ligjore. Vetëm pesë raporte përfshinin informacion për fondet e transferuara nga partitë politike, dhe dy raporte përmbanin informacion për donacionet në natyrë, megjithëse nuk kërkoheshin nga udhëzimet për raportim. Raportet e para janë postuar një ditë pas dorëzimit nga ZSHR-ja, KSHPK-ja dhe ueb-faqet e dy kandidatëve, ndërsa raportet e dyta janë postuar në ditën e zgjedhjeve vetëm nga KSHPK-ja dhe një kandidat.

ulur transparencën e financimit të fushatës, në kundërshtim me praktikën e mirë ndërkombëtare.⁵¹ Pavarësisht rekomandimeve të mëparshme të ODIHR-it, raportet e ndërmjetme nuk mund të dorëzohen në mënyrë elektronike dhe nuk auditohen.

KSHPK-ja mund të iniciojë hetime për shkeljet e pretenduara të rregullave të financimit të fushatës ose sipas detyrës zyrtare, duke përfshirë edhe në bazë të raporteve jozyrtare, ose pas marrjes së një ankese formale, dhe duhet të nxjerrë një vendim brenda pesë ditëve. Megjithatë, në kundërshtim me ligjin, KSHPK-ja vendosi të zbatojë një afat të përgjithshëm prej 60 ditësh për zgjidhjen e shumicës së rasteve, dhe të zbatojë rregullën pesëditore vetëm kur vendos për ankesat formale. Që nga shpallja e zgjedhjeve, KSHPK ka iniciuar 31 raste në bazë të raporteve jozyrtare, 3 sipas detyrës zyrtare dhe 1 me ankesë formale, duke zbatuar afatin pesëditor për zgjidhje vetëm për këtë rast.⁵² Për shkak të kufizimeve financiare dhe devijimit nga praktika e mëparshme, KSHPK-ja nuk vendosi monitorues në terren për të mbikëqyrur abuzimin e mundshëm të burimeve administrative dhe shpenzimet e fushatës, duke dështuar të kryqëzojë shpenzimet e raportuara të fushatës me shpenzimet aktuale.

Në përgjithësi, mangësitë në kornizën ligjore, burimet e kufizuara për organet mbikëqyrëse, si dhe interpretimi i hollësishëm i ligjit nga institucionet përkatëse e zvogëluar efektivitetin e mbikëqyrjes së financimit të fushatës. KSHPK ka zbatuar gabimisht afatet kur vendos për rastet që kanë të bëjnë me abuzimin e burimeve administrative dhe nuk ka arritur t'i përgjigjet shkeljeve të mundshme ligjore apo të kontrollojë në mënyrë proaktive llogaritë bankare të kandidatëve. Përveç kësaj, Ministria e Financave lëshoi udhëzime tepër të ngushta në lidhje me raportet e përkohshme të financimit të fushatës, duke rezultuar në mungesën e raportimit të shumë burimeve të të ardhurave. Palët kryesore të interesit në zgjedhje, duke përfshirë edhe institucionet mbikëqyrëse, nuk kishin besim të plotë në efektivitetin e monitorimit të financave të fushatës dhe llogaridhënies për abuzimin e burimeve administrative në fushatë.

Media

Peizazhi mediatik është i larmishëm, me 40 stacione televizive dhe 58 radio, 22 media të shtypit dhe mbi 200 portale online. Megjithëse televizioni është burimi kryesor i informacionit, portalet online ndikojnë gjithnjë e më shumë në mjedisin mediatik, veçanërisht gjatë zgjedhjeve. Ndërsa mjedisi në përgjithësi është i favorshëm për lirinë e medias, cilësia e gazetarisë ndikohet negativisht nga fragmentimi politik dhe ndasitë etnike, konkurrenca e fortë midis organeve të shumta mediatike në një treg të kufizuar dhe kushtet e pafavorshme të punës së gazetarëve. Ndryshimet e nëntorit 2022 në Ligjin për përgjegjësinë civile për fyerje dhe shpifje, së bashku me ndryshimet e shkurtit 2023 në Kodin Penal,

⁵¹ Sipas udhëzimit të Ministrisë së Financave, raportimi i ndërmjetëm nuk duhet të përfshijë informacione për kontributet në natyrë, kreditë dhe fondet e transferuara nga partitë politike. Modelet e raportimit u publikuan më 12 prill, ndërsa raporti i parë i ndërmjetëm do të duhej më 14 prill. Paragrafi 261 i vitit 2020 nga [Udhëzimet e përbashkëta të ODIHR dhe Komisionit të Venedikut për Rregulloren për partitë politike](#) thekson se është praktikë e mirë që disa ditë para ditës së zgjedhjeve të kërkohen raporte që t'i ofrojnë organeve mbikëqyrëse dhe publikut informacion paraprak për të ardhurat dhe shpenzimet e fushatës. Paragrafi 258 thotë se dixhitalizimi i informacionit dhe dorëzimi i tij tek organi rregullator në formë lehtësisht të kërkueshme dhe të ripërdorshme mund të lehtësojë mbikëqyrjen.

⁵² Këto raste kishin të bënin me shkelje të dispozitave që ndalojnë investimet dhe punësimet e reja, si dhe promovimin publik të projekteve të financuara nga shteti pas shpalljes së zgjedhjeve. Në ankesën e kandidatit për president të miratuar nga VMRO-DPMNE thuhet se Akademia për gjyqtarë dhe prokurorë publikë nuk i kishte pezulluar punësimet e reja. KSHPK-ja vendosi në favor të ankuesit, por Akademia e ankimoi vendimin e KSHPK-së në Gjykatën Administrative, e cila më pas e anuloi vendimin e KSHPK-së dhe e ktheu atë për vendim në KSHPK. KSHPK-ja e pranoi kërkesën për ekzaminimin e ri.

futën masa mbrojtëse shtesë për gazetarët. Megjithatë, sulmet online, përfshirë ato kundër grave, dhe incidentet e izoluar të sulmeve fizike ndaj gazetarëve mbeten një shqetësim.⁵³

Në mars 2024, u miratuan ndryshimet në Ligjin për Media dhe Ligjin për Shërbimet Mediatike Audio dhe Audio-vizuale, duke futur subvencione publike për mediat e shtypit dhe duke hequr ndalimin e reklamave të financuara nga shteti në mediat private për fushata informuese me interes publik.⁵⁴ Ndërsa qëllimi i deklaruar ishte të kontribuonte në qëndrueshmërinë e sektorit, ky ndryshim u kritikua nga shumica e bashkëbiseduesve të MNVZ-së, pasi kishte gjasa të rezultojë në ndikim politik mbi media. Shumë bashkëbisedues theksuan nevojën për reforma të mëtejshme në sektorin e medias për të rritur qëndrueshmërinë e mediave, për të rregulluar mediat online dhe për të harmonizuar më tej kuadrin ligjor me legjislacionin e BE-së në lidhje me forcimin e pavarësisë dhe kapacitetit të rregullatorit të medias dhe transmetuesit publik.

Kodi Zgjedhor kërkon që të gjitha mediat, përfshirë portalet e lajmeve online, të ofrojnë mbulim të zgjedhjeve në mënyrë të drejtë dhe të balancuar. Transmetuesi publik është i detyruar të transmetojë promovim politik falas, ndërsa llojet e tjera të mediave kanë të drejtë të ofrojnë reklama politike me pagesë. Megjithatë, dispozita të ndryshme në ligj i referohen vetëm mbulimit të partive politike dhe jo kandidatëve presidencialë dhe aplikimi i tyre në zgjedhjet presidenciale favorizoi kandidatët e mbështetur nga partitë kryesore politike.⁵⁵ Dispozitat ligjore që lejojnë financimin e reklamave politike me pagesë në media direkt nga buxheti i shtetit u kritikuan nga shumë bashkëbisedues të MNVZ-së për rritjen e varësisë së medias nga fondet shtetërore. Për më tepër, shumica e bashkëbiseduesve të MNVZ-së pohuan se një numër i konsiderueshëm portalesh lajmesh, të regjistruara për reklamat e fushatës, u krijuan me qëllimin e vetëm për të marrë fonde shtetërore gjatë fushatave zgjedhore dhe, në disa raste, për t'i kanalizuar këto fonde te partitë politike (shih gjithashtu *Financimi i fushatës*).⁵⁶

Lajmet e transmetuesit publik të Radios dhe Televizionit Maqedonas (MRT) mbeten subjekt i rregulloreve të rrepta në periudhën e fushatës.⁵⁷ Kjo ndikon negativisht në lirinë editoriale dhe nuk siguron akses dhe mbulim të barabartë të lajmeve për kandidatët presidencialë të miratuar nga partitë më të vogla politike, pavarësisht rekomandimeve të mëparshme të ODIHR-së. Pavarësisht ndryshimeve ligjore të korrikut 2023 që synonin përmirësimin e financimit të transmetuesit publik, ai ende mbetet i

⁵³ Sipas Shoqatës së gazetarëve të Maqedonisë (SHGM), në vitin 2024, një gazetarë u sulmua fizikisht dhe u plagos gjatë një interviste në Kërçovë dhe më pas u arrestua pas një incidenti fizik. Gazetarja u lirua më pas, por përballet me akuza penale. Shumë bashkëbisedues të MNVZ-së raportuan sulme të rregullta në internet, me një numër në rritje të rasteve kundër grave gazetarë. Shpesh këto raste nuk raportohen apo ndiqen penalisht.

⁵⁴ Në bazë të ndryshimeve, një komision i fushatave shtetërore i përbërë nga përfaqësues të partive kryesore politike do të përzgjedhë projektet e paraqitura përmes fushatave me interes publik, duke shpërndarë 0.1 për qind të buxhetit të shtetit për këtë qëllim.

⁵⁵ Rregullat për shpërndarjen e reklamave politike me pagesë u kundërshtuan nga e majta dhe kandidati i saj presidencial i miratuar në Gjykatën Kushtetuese, duke përmendur disavantazhin e krijuar nga shpërndarja e pabarabartë. Rasti aktualisht është në pritje të shqyrtimit.

⁵⁶ Të gjitha mediat private të interesuara duhet të shpallin listat e tyre të çmimeve për reklamat politike me pagesë, ndërsa portaleve të lajmeve në internet u kërkua shtesë që të regjistrohen në KSHZ. Për zgjedhjet presidenciale dhe parlamentare, në KSHZ janë regjistruar 39 televizione, 37 radio stacione, 11 gazeta dhe 251 portale interneti. Prokuroria Publike e Shtetit informoi MNVZ-në e ODIHR-it se hetimet e mëparshme për legjitimitetin e disa portaleve të internetit që merrnin pjesë në fushata zgjedhore u ndërpreën, pasi nuk mund të përcaktoheshin elementë të veprimtarisë kriminale.

⁵⁷ Sipas ligjit, transmetuesi publik është i detyruar t'i kushtojë 70 për qind të mbulimit të tij të lajmeve kandidatëve presidencialë në MRT 1 dhe 2. Agjencia për Shërbime Mediatike Audio dhe Audio-vizuale (ASHMAAV) ndau 30 për qind të kohës së kombinuar për të dyja kandidatët e miratuar nga LSDM dhe BDI/BDI, gjithsej 30 për qind ndërmjet katër kandidatëve të miratuar nga VMRO-DPMNE, e majta, Besa dhe GROM, dhe 10 për qind për kandidatit nga ZNAM. Për më tepër, ASHMAAV-ja ndau tre orë prezantime mediatike në Kanalin Parlamentar për secilin kandidat për president.

financuar kryesisht nga buxheti i shtetit.⁵⁸ Ndërsa menaxhmenti i ri i tij do të zgjidhej në vitin 2019, për shkak të mungesës së marrëveshjes në parlament për emërimin e anëtarëve të rinj të Këshillit programatik, transmetuesi funksionon nën menaxhim me një mandat të skaduar.

Agjencia për shërbime mediatike audio dhe audio-vizuale (ASHMAAV) është përgjegjëse për rregullimin dhe mbikëqyrjen e mediave transmetuese. Në periudhën e fushatës, ajo dorëzoi raporte periodike në KSHZ bazuar në monitorimin e mediave, si dhe publikoi gjetjet e saj në internet. Agjencia miratoi disa udhëzime në lidhje me zgjedhjet, duke përfshirë shpërndarjen e kohës së transmetimit midis kandidatëve dhe rregulloret për heshtje në media në fushatë.⁵⁹ ASHMAAV gjithashtu ka zhvilluar një kod vullnetar të sjelljes në sferën online.⁶⁰ Ajo lëshoi një deklaratë në lidhje me reklamat politike të paguara nga LSDM dhe BDI, ku përfshihej edhe pjesëmarrje e të miturve. Edhe pse mediat online janë kryesisht të parregulluara, është krijuar një organ koordinues i përbërë nga përfaqësues të ASHMAAV dhe OSHC-ve për të regjistruar dhe publikuar njoftimet përkatëse, por këtij organi i mungojnë kompetencat zbatuese.

Rezultatet e monitorimit të medias të MNVZ-së të ODIHR-it tregojnë se mbulimi i zgjedhjeve në mediat elektronike gjatë periudhës së fushatës ishte përgjithësisht i balancuar dhe neutral në ton.⁶¹ Transmetuesi publik *MRT* mbuloi të gjithë kandidatët për president në përputhje me dispozitat ligjore që vendosin kornizën për ndarjen e kohës për partitë politike në zgjedhje. Kandidatët e mbështetur nga SDSM dhe VMRO-DPMNE dominuan transmetuesit privatë (19 përqind e mbulimit), të dy kryesisht me ton neutral. *Telma* ofroi mbulim më të balancuar se transmetuesit e tjerë të monitoruar, duke i kushtuar kohë të barabartë shtatë garuesve presidencialë. *Alsats-M* ndau kohë të barabartë (16-19 përqind) për garuesit e mbështetur nga katër partitë kryesore politike, ndërsa *Sitel* u fokusua kryesisht tek kandidatët e miratuar nga LSDM dhe VMRO-DPMNE, duke i kushtuar 20 përqind të përmbajtjes së saj lidhur me zgjedhjet për secilin. kryesisht në ton neutral. *Kanal 5* e përqendroi mbulimin e tij primetime në garën mes kandidatëve të mbështetur nga LSDM dhe VMRO-DPMNE, të dy duke marrë 22 përqind të mbulimit. *Alfa TV* e ka përcjellë me ton negativ kandidatin e përkrahur nga LSDM në rreth 51 përqind të mbulimit të tij. Ndër portalet e lajmeve online, *Kurir.mk* ia kushtoi 71 përqind të mbulimit kandidatit të mbështetur nga VMRO-DPMNE, ndërsa *Tetovasot.com* gati 50 përqind kandidatit të BDI-së, me ton kryesisht pozitiv. Në periudhën e fushatës, pati një debat televiziv me të shtatë kandidatët.

Disa nga ndryshimet ligjore të paraqitura në mars 2024 përfshinin ndryshime që synonin përmirësimin e aksesit ndaj lajmeve zgjedhore për personat me aftësi të kufizuara. Transmetuesit ishin të detyruar të rregullonin një edicion të lajmeve të tyre dhe një pjesë të përmbajtjeve të lidhura me zgjedhjet në ditë për të akomoduar personat me dëmtime shqisore. Pozitivisht, në përputhje me ligjin, shumica e

⁵⁸ Në bazë të ndryshimeve, fondet për financimin e transmetuesve publikë sigurohen nga buxheti i shtetit në masën 1 përqind të të ardhurave totale tatimore, duke përmirësuar stabilitetin e financimit.

⁵⁹ Në mars 2024, ASHMAAV miratoi udhëzime për transmetuesit, të cilat përcaktojnë se aksesit në media i ofruar për kandidatët presidencialë, duke përfshirë prezantimet në kanalet publike dhe private, shpërndahet në përputhje me mbështetjen e tyre nga partitë politike. Sipas udhëzimeve, 9.5 minuta në orë e financuar nga buxheti dhe koha e transmetimit falas ndahen si vijon: katër minuta për kandidatët e miratuar nga LSDM dhe BDI, katër minuta për ata të mbështetur nga VMRO dhe Besa, një minutë për kandidatët e miratuar nga e majta dhe Besa, dhe 30 sekonda kandidatit të miratuar nga ZNAM. Sipas udhëzimeve, më 23 dhe 24 prill, heshtja e fushatës ishte e zbatueshme në programet e lajmeve dhe informative, si për garën presidenciale ashtu edhe për atë parlamentare.

⁶⁰ ASHMAAV informoi MNVZ-në e ODIHR-it se, para fillimit të periudhës së fushatës, tri parti politike dhe 22 media u zotuan t'i përmbahen [Kodit të sjelljes](#).

⁶¹ Monitorimi i MNVZ-së i ODIHR përfshin transmetuesit publik *MRT 1* dhe *MRT 2* (në shqip), transmetuesit privat *Sitel*, *Kanal 5*, *Alsats-M* (shqip), *Alfa TV* dhe *Telma*, si dhe portalet online *kurir.mk*, *plusinfo.mk*, së bashku me *tetotavsot.com* dhe *lajmpress.org* (në shqip). Ajo filloi monitorimin e saj sasior dhe cilësor të mbulimit në kohë të parë në lidhje me zgjedhjet më 1 prill.

transmetuesve kombëtarë publikë dhe privatë të monitoruar nga MNVZ-ja e ODIHR-it plotësuan pjesë të përbajtjes së tyre në kohën kryesore me titra ose gjuhën e shenjave.⁶²

Zgjidhja e mosmarrëveshjeve zgjedhore

KSHZ-ja ka mandat të vendos për shumicën e ankesave. Ligji cakton KKZ-të që të vendosin për shkeljet e të drejtave individuale të votimit gjatë ditës së zgjedhjeve; në praktikë, kërkesat e votuesve ia përcjellin KSHZ-së për vendim. KSHZ-ja mund të iniciojë procedurë për kundërvajtje ose penale për shkelje të rënda të lidhura me zgjedhjet në gjykatat themelore ose prokuroritë. Gjykata Administrative është shkalla e fundit e apelit për vendimet e KSHZ-së. Gjykata Kushtetuese vlerëson kushtetutshmërinë e akteve apo vendimeve ligjore që lidhen me zgjedhjet.

Rregullorja e zgjidhjes së mosmarrëveshjeve zgjedhore përmban paqartësi dhe boshllëqe të shumta, duke përfshirë ato në lidhje me afatet kontradiktore, rrugët paralele për paraqitje, mandatet e paqarta për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve dhe autoritetin e komisioneve të nivelit më të ulët.⁶³ Pozitivisht, ndryshimet ligjore të marsit sqaruan disa afate për apelimet në ditën e zgjedhjeve. Megjithatë, në kundërshtim me rekomandimet e mëparshme të ODIHR-së dhe praktikës së mirë ndërkombëtare, pozita ligjore e votuesve për të paraqitur ankesa mbetet e kufizuar në rastet në lidhje me listat e votuesve dhe të drejtat e tyre individuale të votimit. E drejta e ankimit të rezultateve të zgjedhjeve kufizohet tek përfaqësuesit e atyre që kanë nënshkruar në mbështetje të kandidatëve.⁶⁴ Afatet për paraqitjen dhe marrjen e vendimeve për ankesat mbeten tepër të shkurtra.⁶⁵ Për më tepër, përderisa KSHZ-ja ka nxjerrë një udhëzim për zgjidhjen e kontesteve zgjedhore, ai dështon në qartësimin e rregullave të paqarta ligjore dhe nuk është përshtatur me ndryshimet e fundit në Kodin Zgjedhor.⁶⁶

Përkundër planeve për zbatim para periudhës së fushatës, KSHZ-ja lançoi sistemin e saj online për paraqitjen e ankesave më 11 prill, më pak se 3 javë para ditës së zgjedhjeve. Mungesa e qartësisë për zbatimin e dispozitave ligjore përkatëse gjatë përdorimit të veglës, ka ulur transparencën dhe aksesin në procesin e zgjidhjes së ankesave.⁶⁷ KSHZ-ja informoi MNVZ-në e ODIHR-it se nuk kishte pranuar asnjë ankesë në lidhje me zgjedhjet presidenciale. Para ditës së zgjedhjeve, Gjykata Administrative shqyrtoi dy vendime të KSHZ-së lidhur me regjistrimin e votuesve, miratimin e kërkesave të aplikantëve dhe katër për regjistrimin e listave parlamentare, të cilat u refuzuan. Gjykata gjithashtu la

⁶² Me përjashtim të *Klan Maqedoni*, të gjithë transmetuesit bënë rregullime në pjesë të përbajtjes së periudhës së fushatës së tyre në përputhje me rrethanat. *MRT2* nuk ka ofruar gjuhën e shenjave në gjuhën shqipe. Një listë e programeve të aksesueshme u publikua në faqen e internetit të AMSHAAV.

⁶³ Parashtrës paralele janë të përcaktuara në zyrat rajonale të KSHZ-së, KKZ-së dhe KSHZ-së. Nenet 50-a, 149, 148 dhe 151 parashikojnë afate të ndryshme për zgjidhjen e çështjeve të njëjta. Procedurat dhe aplikantët në nenin 151 nuk janë të specifikuar, dhe ky nen parashikon afate të ndryshme në krahasim me procedurat e nenit 148, megjithëse qëllimet e tyre të paktën pjesërisht mbivendosen. Referojuni gjithashtu nenit 69-a në lidhje me nenet 73 dhe 179-b (1).

⁶⁴ Paragrafi II.3.3(f) i Komisionit të Venedikut i Këshillit të Evropës nga 2002 [Kodi i praktikës së mirë në çështjet zgjedhore](#) rekomandon që “[të gjithë] kandidatët dhe të gjithë votuesit e regjistruar në zonën zgjedhore në fjalë duhet të kenë të drejtën e apelimt. Një kuorum i arsyeshëm mund të vendoset për ankesat e votuesve për rezultatet e zgjedhjeve”.

⁶⁵ KSHZ-ja i zgjidh ankesat për regjistrimin e votuesve brenda 2-4 orëve dhe i trajton ankesat lidhur me fushatat zgjedhore dhe sfidat e rezultateve zgjedhore brenda 72 orëve. Gjykata Administrative merr vendime për ankesat brenda 24-48 orëve. Paragrafi h II.3.3(95) i Raportit shpjegues për Komisionin e Venedikut i Këshillit të Evropës nga viti 2002 [Kodi i praktikës së mirë në çështjet zgjedhore](#) thekson se “afatet kohore duhet të jenë të mjaftueshme për të bërë të mundur një ankim, për të garantuar ushtrimin e të drejtave të mbrojtjes dhe një vendim të pasqyruar. Një afat kohor prej tre deri në pesë ditë në shkallë të parë (si për paraqitjen e ankesave ashtu edhe për marrjen e vendimeve) duket i arsyeshëm”.

⁶⁶ Shih Udhëzimin e KSHZ-së për mënyrën dhe procedurën për zgjidhjen e ankesave në kuadër të autoritetit të KSHZ-së. Për shembull, udhëzimi i referohet Gjykatës Kushtetuese si rruga e duhur për ankesat e votuesve.

⁶⁷ Sistemi është krijuar për të funksionuar si një portal për paraqitjen e shumicës së ankesave të votuesve. Megjithatë, Kodi Zgjedhor, siç është interpretuar ngushtë në rregulloren përkatëse të KSHZ-së, nuk lejon paraqitjen me postë dhe, në shumicën e rasteve, me email. Kjo i la votuesit të paqartë se si mund të parashtronin ankesa.

në fuqi një vendim të KSHPK-së për shkeljen e ndalimit të punësimit para zgjedhjeve, pas dy raundeve të rishikimit. Gjykata Administrative respektoi afatet e shkurtra, por qasjes së saj procedurale i mungonte konsistenca.⁶⁸

Gjykata Themelore në Tetovë ka trajtuar dy kërkesa për regjistrimin e kryesisë partiake nga dy fraksionet e Aleancës së Shqiptarëve; vendimi u morr pas përjashtimit të tre gjyqtarëve, dyshohet se për shkak të presionit politik.⁶⁹ Një për vlerësimin e kushtetutshmërisë së Kodit Zgjedhor mbeti i pazgjidhur deri në ditën e zgjedhjeve. Gjykata refuzoi të vlerësonte kërkesën e dytë, për kushtetutshmërinë e udhëzimeve të ASHMAAV-së për shpërndarjen e kohës së transmetimit në media ndërmjet kandidatëve për president, të cilin e shqyrtoi vetëm pasi kishte përfunduar fushata dhe u zbatuan udhëzimet.⁷⁰ Një peticion mbeti pazgjidhur deri në ditën e zgjedhjeve, për shkak të mungesës së afateve të përshpejtuara për vlerësimin kushtetues.

Shumë bashkëbisedues të MNVZ-së shprehën dyshime për drejtësinë rreth vendimeve për ankesat e tyre në lidhje me zgjedhjet, duke përmendur potencialin për ndikim politik, ndërprerje të mundshme në bashkëpunimin ndërmjet agjencive, një grumbull mosmarrëveshjesh të pazgjidhura nga zgjedhjet e mëparshme, si dhe potencialin e perceptuar për korrupsion brenda gjyqësorit dhe agjencive të zbatimit të ligjit.⁷¹

Vëzhgimi i zgjedhjeve

Kodi Zgjedhor lejon vëzhgimin qytetar dhe ndërkombëtar dhe u jep të drejtë kandidatëve të regjistruar që të caktojnë përfaqësues të autorizuar për të ndjekur të gjithë procesin zgjedhor dhe të gjitha nivelet e administratës zgjedhore, duke kontribuar në transparencë. Në një proces gjithëpërfshirës, KSHZ-ja akreditoi 915 qytetarë dhe 544 vëzhgues ndërkombëtarë. Organizatat kryesore duke përfshirë *CIVIL – Qendra për liri dhe Romët për demokraci*, angazhuan respektivisht 51 dhe 70 vëzhgues.⁷²

Aktivitetet e OSHC-ve në përgjithësi ishin të kufizuara, gjë që shumica e bashkëbiseduesve të MNVZ-së e shpjeguan si pasojë e mungesës së financimit dhe një ndryshim në orientimin e aktiviteteve. Në periudhën e fushatës, *CIVIL* ka kryer një vëzhgim afatgjatë, duke u fokusuar në monitorimin e fushatës në media dhe platformat e rrjeteve sociale, si dhe rolin e dezinformimit. Disa OSHC promovuan të

⁶⁸ Sipas Ligjit për Kontestet administrative, Gjykata Administrative mund të heqë dorë nga rastet për vendimmarrje në shkallë të parë. Përderisa dy ankesat në lidhje me regjistrimin e votuesve ishin të ngjashme, një vendim kërkonte që KSHZ-ja të shqyrtonte statusin e aplikantit, ndërsa tjetri urdhëroi regjistrimin e votuesve. Në ankesë kundër vendimit të KSHPK-së, Gjykata kërkoi shqyrtim të ri në shkallën e parë, për shkak të shkeljeve procedurale, dhe la në fuqi vendimin për shqyrtim të dytë, duke marrë parasysh shkeljet e adresuara.

⁶⁹ Përjashtimet u inicuan nga një prej fraksioneve për shkak të konflikteve të supozuara të interesit: njëra ishte e motivuar nga paragjykimi i perceptuar dhe tjetri nga një miqësi midis një anëtari të vdekur të familjes së një gjyqtari dhe udhëheqësit të fraksionit kundërshtar. Për më tepër, një gjyqtar i tretë ka paraqitur vetë-përjashtim menjëherë pas caktimit të çështjes. Bashkëbiseduesit e MNVZ-së pohuan se përjashtimet e tre gjyqtarëve të caktuar për këtë çështje dhe tërheqja jozyrtare e dy gjyqtarëve të tjerë nga zgjidhja e tij ishin të motivuara politikisht.

⁷⁰ Më 14 mars 2024, një grup zgjedhësish kundërshtuan kushtetutshmërinë e Kodit Zgjedhor dhe ndryshimet e tij, me pretendimin se nuk garantojnë barazinë e garuesve. Më 1 prill, *E Majta* dhe kandidati i saj presidencial kërkuan vlerësimin e kushtetutshmërisë së Kodit Zgjedhor dhe ligjshmërisë së rregullores së ASHMAAV-së dhe pezullimin e zbatimit të këtij të fundit. Aplikantët pohuan se rregullorja diskriminonte kandidatin, binte ndesh me parimin kushtetues të pjesëmarrjes së barabartë politike dhe se koha e transmetimit shpërndahej në bazë të një interpretimi të gabuar të Kodit Zgjedhor. Rasti aktualisht është në pritje.

⁷¹ [Vlerësimi](#) i rezikut të korrupsionit i OSBE-së për vitin 2023 i Gjyqësorit të Maqedonisë së Veriut theksoi një rënie të besimit brenda gjyqësorit dhe zbatimit të ligjit, së bashku me një rritje të cënueshmërisë ndaj korrupsionit. Shih edhe [njoftimin](#) për ndërprerjen e bashkëpunimit ndërmjet prokurorit publik dhe KSHPK-së për ndjekjen penale të rasteve të korrupsionit. Bashkëbiseduesit e MNVZ-së të ODIHR-it nga gjyqësori përmendën ndërhyrjen politike në zgjidhjen e mosmarrëveshjeve, kryesisht lidhur me rastet e korrupsionit të profilit të lartë.

⁷² Grupi më i madh që regjistroi vëzhgues ishte shoqata “Zgjuhu”, me 752 vëzhgues që vëzhguan zgjedhjet herën e parë.

drejtat e personave me aftësi të kufizuara, në disa raste duke monitoruar gjithëpërfshirjen e procesit zgjedhor për personat me aftësi të kufizuara. Fondacioni *Romët për demokraci* ka kryer edukim qytetar dhe votues brenda komuniteteve rome.

Dita e zgjedhjeve

Dita e zgjedhjeve ishte përgjithësisht e qetë.⁷³ Ndërsa rregullat e heshtjes zgjedhore gjatë fushatës u respektuan në përgjithësi, duke përfshirë edhe mediat, disa kandidatë presidencialë dhe liderë partish postuan mesazhe në rrjetet sociale duke u kërkuar qytetarëve që të votojnë ditën e zgjedhjeve. KSHZ-ja dha përditësime të rregullta rreth procesit të votimit gjatë gjithë ditës, duke rritur transparencën. Gratë përbënin 51 për qind të anëtarëve të KZ-ve dhe 61 për qind të kryetarëve të qendrave të votimit.

Vëzhguesit e MNVZ-së i vlerësuan pozitivisht procedurat e hapjes në 83 nga 93 vendvotime të vëzhguara, ku në përgjithësi u respektuan procedurat e përcaktuara me ligj. Megjithatë, vonesa në hapje u regjistruan në 29 vendvotime, duke përfshirë katër raste që i kaluan 30 minutat. Këto vonesa për vëzhguesit e MNVZ-së u duk se shkaktoheshin kryesisht nga vështirësitë teknike në vendosjen e pajisjeve biometrike të identifikimit të votuesve (BVID) në kohën e duhur.

Vëzhguesit e MNVZ-së e vlerësuan pozitivisht votimin në 99 për qind të 954 qendrave të votimit të vëzhguara, duke e përshkruar procesin si të qetë dhe të mirëorganizuar, me një nivel të lartë bashkëpunimi ndërmjet anëtarëve të KZ-ve.⁷⁴ Rreth 51 për qind e vendvotimeve nuk ishin të aksesueshme në mënyrë të pavarur për personat me aftësi të kufizuara fizike dhe faqosja ishte e papërshtatshme për votues të tillë në 19 për qind të vendvotimeve. Në 11 për qind të vendvotimeve, një ose më shumë votuesve iu refuzua mundësia për të votuar, kryesisht për shkak se atyre u mungonte një letërnjoftim i pranueshëm ose nuk ishin të regjistruar në atë qendër votimi. BVID-të ishin funksionale pothuajse në të gjitha rastet, por në 28 për qind të vëzhgimeve, jo çdo votues në listën e votuesve mund të identifikohet me sukses nga skanimi i gjurmëve të papilarëve.

Edhe pse KZ-ve u kërkohet ligjërisht të informojnë votuesit për procesin e votimit, kjo nuk u ndoq në më shumë se gjysmën e vendvotimeve të vëzhguara. Fshehtësia e votës në përgjithësi ruhej, por vëzhguesit e MNVZ-së raportuan votim në grup ose në familje në 2 për qind të vëzhgimeve (17 raste). Në 2 për qind të qendrave të votimit të vëzhguara (20 raste), persona të ndryshëm nga anëtarët e KZ-ve evidentonin votuesit që votuan. Përfaqësuesit e autorizuar të kandidatëve ishin të pranishëm në 77 për qind dhe vëzhguesit qytetarë ishin të pranishëm në 9 për qind të qendrave.

Ndërsa procesi i numërimit u vlerësua pozitivisht në 81 nga 90 vëzhgime, dhe u karakterizua kryesisht si efikas dhe i qetë, vlerësime negative u raportuan nga 9 vendvotime. Vlerësime të tilla ishin kryesisht të lidhura me rastet në të cilat KZ-të hoqën hapa të rëndësishëm procedural ose nuk përfunduan procedurat e përcaktuara përpara fillimit të numërimit. Gabime të rënda procedurale përfshinin mosnumërimin e numrit të votuesve që nënshkruan listën e votuesve (21 raste), mos zhvlerësimin e fletëvotimeve të papërdorura për të parandaluar përdorimin e tyre (21 raste) dhe mos regjistrimin e të dhënave përkatëse në procesverbalet e rezultateve (18 raste). Procedurat e numërimit nuk janë kryer sipas rendit të përcaktuar në 50 raste ose janë kryer njëkohësisht, duke ndikuar negativisht në

⁷³ Në ditën e zgjedhjeve, forcat e zbitimit të ligjit ndanë përditësime të rregullta me publikun mbi parregullsitë e raportuara, duke përfshirë rastet e blerjes së votave dhe frikësimit. Megjithatë, në media u raportuan pretendime për mosveprim të policisë në lidhje me disa nga këto raste. *Besa* në mbremje mbajti një konferencë për media, ku kërkoi nga Ministria e Punëve të Brendshme që të ndërmarë veprime në lidhje me kryekomandantin e Policisë Rajonale të Tetovës, i cili refuzoi të bashkëpunojë me këshilltarin e dërguar nga MPB për monitorimin e sigurisë së procesit zgjedhor.

⁷⁴ KSHZ-ja njoftoi se tri vendvotime në komunën e Kumanovës nuk janë hapur për votim, një për shkak të mungesës së vulës së KZ-së dhe dy për shkak të mosfunksionimit të BVID-së dhe katër vendvotime të tjera në komunat Dellçevë, Demir Hisar, Likovë dhe Mogillë u desh të zgjasin votimin për shkak të problemeve teknike që çuan në ndërprerjen e votimit për më shumë se një orë.

transparencë. Në 8 vëzhgime, vlefshmëria e fletëvotimeve nuk është përcaktuar në mënyrë konsistente ose një përcaktim i tillë është kundërshtuar nga disa anëtarë të KZ. Në 10 raste, persona të tjerë përveç anëtarëve të KZ morën pjesë në numërim, duke ngritur shqetësime për integritetin e numërimit. Vëzhguesit e MNVZ-së raportuan nga 17 vende se KZ-të kishin vështirësi në plotësimin e procesverbaleve përfundimtare.⁷⁵ Në 26 qendra votimi, KZ-të nuk kanë postuar kopje të procesverbaleve për shpallje publike, siç kërkohet me ligj.

KSHZ-ja raportoi se kishte pranuar 362 ankesa lidhur me të drejtën e votës, me rreth 114 prej tyre të pavendosura deri në mbylljen e votimit. Nga 248 ankesa të vendosura, KSHZ-ja pranoi 136, duke lejuar votuesit të votojnë, ndërsa refuzoi 71 në bazë meritash dhe 41 si të papranueshme. Nuk u dha asnjë justifikim për shumicën e vendimeve që ishin në dispozicion të MNVZ-së së ODIHR-it për t'i shqyrtuar, dhe shumë vendime përmbanin mangësi të ndryshme, duke dëmtuar efektivitetin e mjeteve juridike.⁷⁶

Procesi i tabelimit të rezultateve, i vëzhguar në 75 KKZ, u vlerësua si efikas dhe transparent, përkundër disa rasteve të mbigrumbullimit për shkak të paraqitjes joadekuate. Mospërputhje në disa procesverbale të rezultateve të KZ-ve janë vërejtur në 47 KKZ; në 19 raste, KZ-të janë vërejtur duke plotësuar ose korrigjuar procesverbalet, gjë që tregon për moskuptim të mjaftueshëm të procedurave të numërimit. Tabelimi në përgjithësi përfundoi në orët e para të 25 prillit. Menjëherë pas mbylljes së votimit, KSHZ-ja filloi të publikojë rezultate të pjesshme, të marra online në mënyrë elektronike nga vendvotimet, dhe në ora 23:30 të natës së zgjedhjeve i shpalli rezultatet preliminare bazuar në 90 për qind të procesverbaleve. Pjesëmarrja në votime u raportua në 49.95 për qind

***Versioni në anglisht i këtij raporti është i vetmi dokument zyrtar.
Në dispozicion janë përkthime jozyrtare në maqedonisht dhe shqip.***

⁷⁵ Vëzhguesit e MNVZ-së raportuan dallim në versionet maqedonase dhe shqipe të formularëve të procesverbalit të rezultateve, duke çuar në mospërputhje midis dy procesverbaleve.

⁷⁶ KSHZ-ja ndaloi publikimin e vendimeve të saj në bazën e të dhënave të ankesave pas orës 14:00 të ditës së zgjedhjeve, me ç'rast vendimet e postuara fillimisht në lidhje me ditën e zgjedhjeve gjithashtu u bënë të padisponueshme në platformë. MNVZ-ja e ODIHR-it mundi të merrte 72 vendime, të gjitha prej të cilave përmendën Gjykatën Supreme si instancën e apelit, e cila, me ligj, nuk ka juridiksion për të shqyrtuar vendimet e KSHZ-së. Të gjitha vendimet, përveç katër, ishin të pamotivuara, ndërsa 17 nga 33 refuzimet cituan një udhëzues të KSHZ-së të vitit 2018 në lidhje me referendumet që nuk është i zbatueshëm për zgjedhjet presidenciale. Paragrafi 5.11 i [Kopenhagës të OSBE-së](#) të vitit 1990 thekson se “vendimet administrative kundër një personi duhet të jenë plotësisht të justifikueshme dhe si rregull duhet të informojë për mjetet e zakonshme juridike në dispozicion”.

INFORMACION DHE MIRËNJOHJE PËR MISIONIN

Shkup, 25 prill 2024 – Kjo deklaratë e gjetjeve dhe konkluzioneve preliminare është rezultat i një përpjekjeje të përbashkët që përfshin Zyrën e OSBE-së për Institucione Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut (ODIHR) dhe Asambleenë Parlamentare të Këshillit të Evropës (APKE). Vlerësimi u bë për të përcaktuar nëse zgjedhjet ishin në përputhje me angazhimet e OSBE-së dhe detyrimet dhe standardet e tjera ndërkombëtare për zgjedhje demokratike dhe me legjislacionin kombëtar.

Ambasadorja Xhillian Stirk është Kryetare e MNVZ-së së ODIHR-it, e vendosur nga 20 marsi dhe z. Alfred Heer kryesoi delegacionin e APKE.

Të dy institucionet e përfshira në këtë Mision ndërkombëtar të vëzhgimit të zgjedhjeve (MNVZ) kanë miratuar Deklaratën e parimeve të 2005 për vëzhgimin ndërkombëtar të zgjedhjeve. Kjo Deklaratë e gjetjeve dhe konkluzioneve paraprake dorëzohet para përfundimit të procesit zgjedhor. Vlerësimi përfundimtar i zgjedhjeve do të varet, pjesërisht, nga mbarëvajtja e fazave të mbetura të procesit zgjedhor, duke përfshirë numërimin, tabelimin dhe shpalljen e rezultateve, si dhe trajtimin e ankesave ose apelimeve të mundshme pas zgjedhjeve. ODIHR do të nxjerrë një raport përfundimtar gjithëpërfshirës, duke përfshirë rekomandime për përmirësime të mundshme, rreth tetë javë pas përfundimit të procesit zgjedhor. APKE do të prezantojë raportin e saj në sesionin e saj të pjesës së qershorit 2024, në Strazbur.

MNVZ-ja e ODIHR-së përfshin 19 ekspertë në kryeqytet dhe 20 vëzhgues afatgjatë të vendosur në të gjithë vendin. Në ditën e zgjedhjeve, u vendosën 234 vëzhgues nga 33 vende, duke përfshirë 20 vëzhgues afatgjatë dhe 177 afatshkurtër të dislokuar nga ODIHR, si dhe një delegacion 18 anëtarësh nga APKE. Hapja u vëzhgua në 93 qendrat e votimit dhe votimi u vëzhgua në 925 qendrat e votimit në të gjithë vendin. Numërimi është vërejtur në 90 vendvotime, dhe tabelimi në 75 KKZ.

Vëzhguesit dëshirojnë të falënderojnë autoritetet për ftesën e tyre për të vëzhguar zgjedhjet, si dhe Komisionin Shtetëror të Zgjedhjeve dhe Ministrinë e Punëve të Jashtme të Republikës së Maqedonisë së Veriut për ndihmën. Ata shprehin gjithashtu vlerësimin e tyre ndaj institucioneve të tjera shtetërore, partive politike dhe organizatave të shoqërisë civile dhe përfaqësuesve të komunitetit ndërkombëtar për bashkëpunimin e tyre.

Për më shumë informacion, ju lutemi kontaktoni:

- Ambasadorja Xhillian Stirk, Shef i MNVZ-së së ODIHR-it, në Shkup (jillian.stirk@odihr.mk);
- Katja Andrush, Zëdhënëse e ODIHR (+48 609 522 266), ose Hamaxhiripi Munjikua, Këshilltare zgjedhore e ODIHR, në Varshavë (+48 723 960 008);
- Bogdan Torcatoriu, Zyrtar i lartë i zgjedhjeve, Divizioni zgjedhor, AKPE, bogdan.torcatoriu@coe.int

Adresa e MNVZ-së së ODIHR:

Pirinska 29, 1000 Shkup, Republika e Maqedonisë së Veriut

e-mail: office@odihr.mk

faqja e internetit: <https://www.osce.org/odihr/elections/north-macedonia/563601>